STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1958:37

Ecklesiastikdepartementet

STATSBIDRAG TILL ANORDNANDE AV SKOLMÅLTIDER

BETÄNKANDE AVGIVET AV

SAKKUNNIGA

FÖR ÖVERSYN AV VISSA STATSBIDRAG PÅ

SKOLVÄSENDETS OMRÅDE

Stockholm 1958

Statens offentliga utredningar 1958

Kronologisk förteckning

---

1. Vägplan för Sverige. 1. Riktlinjer och förslag samt kartbilagor. Idun. 226 s. **K.**
2. Vägplan för Sverige. 2. Expertutredningar och övriga textbilagor. Idun. 243 s. **K.**
3. Utredning om vissa förhållanden vid konserveringsforskningsinstitutet. Marcus. 270 s. **H.**
4. Promenoria med förslag om fondförvaltning m. m. samband med en utbyggd pensionering. Idun. 41 s. **S.**
5. Permanent skördeskadeskydd. Idun. 547 s. **Jo.**
6. Författningsutredningen. 1. Kandidatnominering vid andrakammarval. Av L. Sköld. Idun. 355 s. **Ju.**
7. Småbrukarstödet. Marcus. 120 s. **Jo.**
8. Gemensam nordisk hälsovårdsutbildning. Norstedt. 5 s. **I.**
9. Häradsrätts sammansättning i brottmål. Idun. 24 s. **Ju.**
10. Förslag till varumärkeslag. Idun. 464 s. **Ju.**
11. Reserverna för högre utbildning. Idun. 124 s. **E.**
12. Civilförsvarsutbildningen. Idun. 176 s. **I.**
13. Civilförsvarets organisation. Idun. 465 s. **I.**
14. Regeringsarbetet. Idun. 164 s. **Ju.**
15. Hälsovård och öppen sjukvård i landstingsområdena Idun. 429 s. **I.**
16. Betänkande med förslag till allmän tjänstepliktslag m. m. Idun. 154 s. **S.**
17. Socialförsäkring och rehabilitering. Kihlström. 87 s. **S**
18. Gotlani. Idun. 195 s. **S.**
19. Supplement nr 9 till Sveriges familjenamn 1920. Statens Reproduktionsanstalt. 95 s. **Fi.**
20. Behandlingshem och mentalsjukhem för barn och ungdomar. Idun. 78 s. **I.**
21. Lärarbrist och läraröverskott. Idun. 110 s. **E.**
22. Tornedalsutredningen. Idun. 234 s. **S.**
23. Sjukreersättningar. Kihlström. 128 s. **S.**
24. Bättre matpotatis. Idun. 91 s. **Jo.**
25. Ändrat utbildning av tandtekniker. Idun. 56 s. **E.**
26. Regionsjukvården. Idun. 338 s. 7 st. bilagor. **I.**
27. Förslag till förenklingar i vissa delar av aktiebolagsagen. Norstedt. 205 s. **Ju.**
28. Reviderad nationalbudget för år 1958. Marcus. I—VII + 157 s. **Fi.**
29. Författningsutredningen. 3. Majoritetsval. Norstedt. 81 s. + 1 kartbilaga. **Ju.**
30. Skogsvården å enskilda skogar. Idun. 279 s. **Jo.**
31. Nordiskt ekonomiskt samarbete. Idun. 136 s. **H.**
32. Forskningens villkor och behov. Idun. 291 s. **E.**
33. Sjöbefälsutbildningens organisation m. m. Idun. 178 s. **I.**
34. Socialpolis och kvinnlig polis. Idun. 92 s. **I.**
35. Förlus- och resultatutjämning. Idun. 199 s. **Fi.**
36. Nettoprisindex. Marcus. 124 s. **Fi.**
37. Statsbidrag till anordnande av skolmåltider. Idun. 67 s. **E**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelseboksäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1958:37
Ecklesiastikdepartementet

STATSBIDRAG TILL ANORDNANDE AV SKOLMÅLTIDER

BETÄNKANDE AVGIVET AV

SAKKUNNIGA

FÖR ÖVERSYN AV VISSA STATSBIDRAG PÅ

SKOLVÄSENDETS OMRÅDE

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1958

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet

Den 7 mars 1952 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att för omprövning av grunderna för vissa statsbidrag på folkskoleväsendets område, nämligen statsbidragen till vissa byggnadsarbeten, till tjänstebostäder och till anordnande av skolmåltider, samt för utredning av vissa i samband därmed stående frågor tillkalla högst sju sakkunniga.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen den 10 april 1952 dåvarande överdirektören C. W. Curtman, lantbrukaren och ledamoten av riksdagens II kammare L. D. Cassel, chefredaktören och ledamoten av riksdagens I kammare A. K. Gillström, hemmansägaren och ledamoten av riksdagens I kammare N. I. Johansson, undervisningsrådet N. B. Karnell samt lantbrukaren och dåvarande ledamoten av riksdagens II kammare L. A. Widén. Åt Curtman uppdrogs att i egenskap av ordförande leda utredningsmännens arbete. Den 7 juli 1952 förordnades dåvarande kamreraren, numera byråchefen A. H. Wennerberg att vara sekreterare åt de sakkunniga. Sedan Karnell avlidit, har kanslirådet E. Reuterswärd den 19 november 1954 tillkallats som ledamot. Den 10 mars 1956 har Wennerberg förordnats att vara expert åt de sakkunniga och i hans ställe såsom sekreterare utsetts kamreraren K. A. Löfberg.

De sakkunniga har arbetat under benämningen *Sakkunniga för översyn av vissa statsbidrag på skolväsendets område.*

De sakkunniga har tidigare, den 20 januari 1953, på grund av givet särskilt uppdrag att verkställa en allmän översyn av frågorna om statsbidragen till de kommuner, i vilka bedrives försök med nioårig enhetsskola, avgivit förslag i detta ämne (stencilerat). Ifrågavarande förslag blev föremål för beslut av 1953 års riksdag. Den 4 september 1954 har de sakkunniga avgivit betänkande med förslag angående tjänstebostäder för folkskolans lärare (SOU 1954: 27), vilket förslag behandlats av 1955 års riksdag. Vidare har de

sakkunniga den 13 december 1956 avgivit betänkande (stencilerat) angående statsbidrag till byggnader för det allmänna skolväsendet m. m. Dessa förslag har föranlett vissa beslut av 1957 års riksdag.

De sakkunniga har därefter upptagit till behandling frågan om statsbidrag till skolmåltider och får, sedan utredningsarbetet i denna del numera slutförts, härmed vördsamt överlämna betänkande med förslag i ämnet. En till betänkandet fogad reservation har avgivits av ledamoten Cassel.

Vid fullgörande av detta uppdrag har de sakkunniga med Herr Statsrådets medgivande som expert anlitat förste konsulenten hos skolöverstyrelsen E. Virgin.

De sakkunniga har i och med detta betänkande avslutat sitt arbete.

Stockholm den 28 augusti 1958.

C. W. Curtman

Leif Cassel *A. Gillström* *Ivar Johansson*

E. Reuterswärd *A. Widén*

Karl Axel Löfberg

Innehåll

KAPITEL 1

Utredningsuppdraget m. m.

Till statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 7 mars 1952 har statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet anfört i huvudsak följande som direktiv för vårt uppdrag, såvitt avser en omprövning av grunderna för statsbidragen till anordnande av skolmåltider.

Handhavandet av folkskoleväsendet har sedan gammalt ansetts vara i första hand en kommunal angelägenhet. Utvecklingen har emellertid inneburit, att statens deltagande i denna uppgift blivit alltmer betydande. Statliga bidrag utgår numera till en mängd olika ändamål inom folkskoleväsendets område. Den mångskiftande karaktären av bidragen har medfört, att statsbidragsgrunderna varierar i mycket hög grad, vilket haft som konsekvens en rikhaltig flora av bidragstyper och statsbidragsförfattningar. Detta beror delvis på att bidragen tillkommit vid olika tidpunkter. En annan orsak är, att ändamålet med det speciella statsbidraget regelmässigt inverkat på utformningen av statsbidragsgrunderna.

Generellt kan sägas, att kostnaderna för de mycket omfattande reformer, som under de senaste årtiondena genomförts inom detta avsnitt av undervisningsväsendet, alltid delats mellan staten och kommunerna, därvid avsikten med statsbidragen varit att stimulera kommunerna till att genomföra önskvärda reformer. Gemensamt för bidragen har därjämte varit syftet, att de skulle åstadkomma en viss bestämd kostnadsfördelning mellan staten och kommunerna, olika för olika slag av bidrag.

Ändrade ekonomiska förhållanden inom landet, främst i pris- och lönehänseenden, har dock i flertalet fall medfört en annan fördelning av kostnaderna än som ursprungligen avsetts. Förskjutningen har i vissa fall medfört en ökad belastning för staten och i andra fall inneburit ökade bördor för kommunerna. En ytterligare faktor, som bland annat i fråga om utgifterna för skolmåltidsverksamheten i hög grad föranlett ändrade kostnadsrelationer mellan stat och kommun, har varit den under senare år genomgående stegringen av kommunernas skatteunderlag. Då det för ändamålet utgående statsbidraget gjorts avhängigt av skatteunderlaget i vederbörande kommun, har utvecklingen medfört en procentuellt sett minskad statlig andel i kostnaderna.

Departementschefen har därefter erinrat om att de angivna fluktuationerna i kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna medfört krav på omprövning av bidragsgrunderna. Upprepade yrkanden hade framförts bland annat i fråga om bidragen till skolmåltiderna. En översyn av dessa bidrag hade visat sig vara påkallad.

Med avseende å den begärda översynens omfattning uttalade departementschefen, att de framtida formerna för statens bidragsgivning vore under ut-

redning av allmänna statsbidragsutredningen. Dennas uppdrag vore dock begränsat till att försöka åstadkomma allmänna riktlinjer för statsbidragssystemets ändamålsenliga utformning, varför utredningens förslag icke kunde förväntas omedelbart leda till förändring av särskilda bidrag.

Omprövningen av statsbidragen till skolmåltiderna borde därför enligt departementschefen avse såväl formerna för statens bidragsgivning som kostnadsfördelningen. Med hänsyn till allmänna statsbidragsutredningens arbete borde dock i detta sammanhang endast sådana ändringsförslag upptagas, som komme att falla inom ramen för gällande statsbidragssystem. I fråga om kostnadsfördelningen borde vid översynen noga beaktas den aktuella ekonomiska situationen för å ena sidan staten och å den andra primärkommunerna. Översynen borde sålunda, framhåller departementschefen, icke innebära ett automatiskt återställande av den tidigare gällande kostnadsfördelningen. Till prövning syntes också böra upptagas problem, vilka låge nära frågan om kostnadsfördelningen, såsom spörsmålet om hur kostnaderna skulle bestridas för skolmåltider åt barn från andra kommuner än den måltidsgivande. Likaså borde vid översynen utredas vissa andra frågor, som icke hade avseende å kostnadsfördelningen mellan stat och kommun men inverkade på det allmännas kostnader för verksamheten ifråga.

Departementschefen har slutligen betonat, att de viktigaste spörsmålen vid omprövningen vore de som rörde statsbidragsgrunderna, både de materiella, dvs. de som avsåge kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna, och de formella, dvs. de som avsåge utformningen av bidragsgrunderna. Dessa frågor borde därför i första hand upptagas till behandling.

Genom beslut den 18 juli 1952 har Kungl. Maj:t överlämnat till oss en framställning från skolöverstyrelsen angående vissa bestämmelser om statsbidrag till anskaffande av inventarier för skolmåltider. Häröver avgiver vi särskilt yttrande.

Kungl. Maj:t har vidare den 4 februari 1957 respektive den 27 september 1957 till oss överlämnat framställningar av *dels* sjöfartsstyrelsen angående statsbidrag till anordnande av skolmåltider vid sjöbefälsskolorna, *dels ock* konstfackskolans styrelse angående dylikt statsbidrag för teckningslärarinstitutet. Till dessa frågor återkommer vi i det följande under kapitel 10.

I avsikt att undvika dubbelarbete har vi haft överläggningar med allmänna statsbidragsutredningen rörande utredningsarbetets bedrivande. Därvid har överenskommelse träffats rörande avgränsningen mellan de båda utredningarnas arbetsområden. Vad gäller skolmåltidsbidragen har allmänna statsbidragsutredningen i en promemoria den 4 juni 1956, för vilken redogöres i det följande, framlagt synpunkter beträffande bidragssystemets tekniska utformning.

Vi vill i detta sammanhang även beröra en terminologisk fråga. Från och med den 1 juli 1958 har begreppet skoldistrikt försvunnit och ersatts med kommun utom för det fåtal skoldistrikt, å vilka bestämmelserna i församlingsstyrelselagen 1930: 259 i dess före den 1 januari 1955 gällande lydelse alltjämt äger tillämpning. Vi har därför i betänkandet — utom beträffande historiken och redogörelsen för gällande bestämmelser — genomgående använt begreppet kommun.

Som framgår av direktiven för utredningen är vår uppgift att framlägga förslag rörande kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna samt utformningen av bidragsgrunderna. Vi har därför fattat vår uppgift så, att den skulle vara av övervägande teknisk art och bygga på ett bibehållande av de nuvarande allmänna principerna för skolmåltidsverksamheten, däribland att måltiderna skall avgiftsfritt tillhandahållas eleverna. Ehuru det således får anses ligga utanför vårt uppdrag, har sistnämnda fråga på förekommen anledning diskuterats inom de sakkunniga. Vi har därvid funnit, att de skäl för att måltiderna bör vara avgiftsfria för eleverna, som utförligt redovisats i 1941 års befolkningsutrednings betänkande om skolmåltiderna (SOU 1945: 47) och i propositionen 1946: 174, alltjämt äger sin fulla giltighet, varför vi icke funnit anledning ifrågasätta någon ändring i denna grundläggande princip.

Ledamoten Cassel har i reservation till betänkandet anfört avvikande mening i detta hänseende.

KAPITEL 2

Historik

Skolmåltidsverksamheten i Sverige räknar sitt ursprung från mitten av 1800-talet. Något allmännare intresse för åtgärder av denna art kan dock iakttagas först mot slutet av seklet, då företrädesvis olika städer anordnade skolbarnsbespisning antingen genom medverkan av enskilda föreningar eller i egen regi.

Statligt stöd till skolbarnsbespisning lämnades först under budgetåret 1937/38 efter framställningar från vissa länsstyrelser. Dessa framställningar var dock begränsade till att avse en social hjälpaktion till förmån för de av trettiotalets arbetslöshetskris svårast hemsökta delarna av landet. Motivet kom även till uttryck i bestämmelserna rörande statens medverkan. Sålunda föreskrevs i 1 § kungörelsen 1937: 267 angående statsbidrag till anordnande av skolbarnsbespisning, att skoldistrikt å landsbygden, vilket under redovisningsåret 1937/38 anordnade skolbarnsbespisning, kunde tillerkännas statsbidrag till bestridande av de därmed förenade kostnaderna under förutsättning att inom distriktet behov förelåge av sådan bespisning samt av statsbidrag därtill med hänsyn till rådande arbetslöshet eller annan därmed jämförlig omständighet. Statsbidrag enligt nämnda kungörelse kunde som regel utgå med högst 50 procent av skoldistriktets, av länsstyrelsen godkända verkliga kostnader för bespisningen. Då särskilda förhållanden därtill föranledde, kunde bidraget utgå efter ett högre procenttal, dock med högst 80 procent av kostnaderna. Det tillkom Kungl. Maj:t att fatta beslut om fördelningen mellan de olika länen av de för ändamålet anvisade medlen, vilka upptogs under anslaget Bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning med ett belopp av 200 000 kronor. Länsstyrelserna bestämde den procent av kostnaderna, efter vilken statsbidraget skulle utgå. Den principiellt betydelsefulla frågan om rätten till avgiftsfri bespisning löstes i kungörelsen på så sätt, att samtliga barn vid skola med statsunderstödd skolbarnsbespisning skulle kostnadsfritt erhålla måltid.

Med skrivelse den 31 januari 1938 avgav befolkningskommissionen betänkande i näringsfrågan (SOU 1938: 6). Betänkandet omfattade bland annat förslag om anordnande av skolmåltider.

Kommissionen förordade, att skolmåltid skulle hållas i skolor, för vilka skolplikt förelåg. Måltiden skulle vara avgiftsfri samt tillgänglig för alla barn, oavsett föräldrarnas ekonomiska villkor. Anordnande av skolbarns-

bespisning skulle göras beroende av kommunalt initiativ. Skoldistrikten skulle erhålla statsbidrag till lokaler, vilka helt eller delvis var avsedda för bespisningen. Verksamheten föreslogs skola gradvis utbyggas under en tioårsperiod.

De totala kostnaderna, bortsett från lokalutgifterna, beräknades för verksamheten helt utbyggd till 34 miljoner kronor per år. Statsbidrag skulle utgå med 25 eller 20 öre per barn och dag, beroende på förekomsten av lagad mat vid skolmåltiderna. Kostnadsmässigt skulle statsbidraget komma att motsvara utgifterna för livsmedlen. Kommunerna fick åtaga sig kostnaderna för arbetskraft, inventarier m. m. I norrlandslänen och Kopparbergs län föreslogs statsbidragen utgå med 5 öre högre belopp per barn och dag. Kungl. Maj:t skulle därutöver kunna bevilja en förhöjning av statsbidraget med högst 5 öre i kommuner, där den finansiella belastningen var synnerligen betungande och livsmedelspriserna särskilt höga. Statens totala bidrag beräknades till omkring 25 miljoner kronor per år.

Befolkningskommissionens förslag kom aldrig att framläggas för riksdagen. Tillräckliga erfarenheter ansågs nämligen ännu icke ha vunnits för ett ställningstagande till de vittsyftande förslagen. Ytterligare medel ställdes dock till förfogande för inhämtande av praktiska rön rörande skolbarnsbespisningen. Genom en författningsändring (1939: 170) utvidgades förutsättningarna för skoldistrikt på landsbygden att erhålla statsbidrag till att gälla, då inom distriktet förelåg behov av bespisning med hänsyn till antalet barnrika familjer med särskilt låg inkomst, antalet barn med långa skolvägar eller annan därmed jämförlig omständighet samt distriktet med hänsyn till skattetrycket i kommunen var i behov av statsbidrag till bestridande av nämnda kostnader eller på grund av särskilda omständigheter fanns böra erhålla sådant bidrag. Vidare genomfördes såväl i denna som i en senare kungörelse (1940: 185) viss uppmjukning av villkoret om att samtliga elever skulle deltaga i bespisningen.

Enligt kungörelsen 1942: 262, varigenom tidigare bestämmelser på området upphävdes, var möjligheten att erhålla statsbidrag till skolmåltider alltjämt förbehållen landsbygdsdistrikten. Bespisningen skulle i första hand stå öppen för barn med lång skolväg, klena eller sjuka barn, barn från hem med svag ekonomisk ställning samt barn, vilka eljest icke kunde under frukostrasten erhålla en från näringssynpunkt fullgod måltid i sina hem. Statsbidrag skulle kunna utgå även till kostnaderna för bespisning av barn, som icke uppnått den för skolgång bestämda åldern. Däremot frångicks den tidigare principen om avgiftsfrihet genom bestämmelsen, att skolmåltid skulle tillhandahållas kostnadsfritt eller mot avgift, som icke fick överstiga skoldistriktets självkostnad för måltiden.

Genom kungörelsen 1943: 537 utsträcktes vad som genom nyssnämnda kungörelse föreskrivits för landsbygdsdistrikten till att gälla även skoldistrikt i stad.

Förutsättningarna för att erhålla statsbidrag uppmjukades således efter hand. Däremot ändrades icke principen att låta de verkliga kostnaderna utgöra bidragsunderlag, liksom ej heller statsbidragsprocentens storlek. Först efter förslag av 1941 års befolkningsutredning (SOU 1945: 47) framlades år 1946 en proposition, som bland annat utmynnade i en ändring härutinnan. Dessa bestämmelser intogs i kungörelsen den 28 juni 1946 (nr 553) angående statsbidrag till anordnande av skolmåltider, vilken alltjämt gäller. Huvudgrunderna för det nya systemet var följande.

Med hänsyn till nackdelarna av en uppdelning av skolbarnen i betalande och icke betalande återgick man till den före år 1942 tillämpade principen om kostnadsfria skolmåltider. Därjämte upphävdes tvånget att deltaga i måltiderna. Vidare beslöts, att skolmåltiderna skulle stå öppna för alla, så snart tekniska möjligheter därför förelåg.

Statsbidraget utformades med syftet att åstadkomma en gradering efter de olika kommunernas bärkraft. Bidraget sattes sålunda i viss relation till antalet skattekronor i vederbörande kommun och ett för hela riket fastställt normalskatteunderlag. Samtidigt gavs Kungl. Maj:t befogenhet att, då synnerliga skäl därtill förelåg, fastställa högre bidrag.

Samtidigt härmed utfärdades bestämmelser rörande statsbidrag till inventarier för skolmåltider. Även detta statsbidrag bygger på skattetrycket i de olika kommunerna.

Sedan nu gällande bestämmelser genomfördes har skolmåltidsverksamhetens utformning, omfattning och finansiering varit föremål för debatt och undersökningar vid en mångfald tillfällen. I detta sammanhang synes särskilt böra erinras om de upprepade kraven på annan avvägning av kostnadsfördelningen mellan stat och kommun med hänsyn främst till den inverkan, som förändringarna i penningvärdet haft på kostnadsfördelningen. Vidare har frågan om statsbidragen till skolmåltider för barn från främmande kommuner tilldragit sig betydande intresse.

KAPITEL 3

Gällande bestämmelser

Bestämmelserna om statsbidrag till skolmåltider återfinnes i kungörelsen den 28 juni 1946 (nr 553; ändr. 1950: 393, 1951: 518, 1952: 595, 1954: 413 och 1954: 822) angående statsbidrag till anordnande av skolmåltider. Tillämpningsföreskrifter och andra anvisningar har meddelats av skolöverstyrelsen.

Om bestämmelserna i kungörelsen må framhållas följande.

Statsbidrag utgår till skoldistrikt och primärkommun, som anordnar skolmåltider enligt kungörelsens bestämmelser, såväl till kostnaderna för själva måltiderna som till kostnaderna för anskaffande av inventarier för skolmåltidsverksamheten. De olika kategorier av skolor, som i kungörelsen anges som i första hand bidragsberättigade, är folk- och fortsättningsskolor, allmänna läroverk, kommunala gymnasier, kommunala realskolor, kommunala flickskolor, praktiska kommunala realskolor, högre folkskolor, övningsskolor vid folkskoleseminarier, tekniska läroverk, konstfackskolan med undantag av konstindustriella aftonskolan och teckningslärarinstitutet, bergsskolan i Filipstad, textilinstitutet i Borås med undantag av kursen för textil- och konfektionsingenjörer, Lennings textiltekniska institut i Norrköping, grafiska institutet, statsunderstödda handelsgymnasier, kommunala anstalter för yrkesundervisning med heldagsundervisning samt sådana enskilda under skolöverstyrelsens eller överstyrelsens för yrkesutbildning inseende ställda läroanstalter, vars bildningsmål enligt vederbörande tillsynsmyndigheters beprövande är jämförligt med ovannämnda läroanstalters. Efter Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall kan även annan läro- och undervisningsanstalt erhålla statsbidrag av nu ifrågavarande art. Enligt kungörelsen må vidare statsbidrag utgå till landsting (eller stad, som icke deltager i landsting) för anordnande av skolmåltider vid sådan för externatundervisning inrättad särskola, som avses i lagen den 4 juni 1954 (nr 483) om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna.

Såsom villkor för erhållande av statsbidrag gäller bl. a., att skolmåltiden består av smörgås och mjölk samt en lagad rätt i huvudsaklig överensstämmelse med av skolöverstyrelsen utfärdade typmatsedlar, att måltiden står öppen för alla lärjungar, som önskar deltaga däri, samt att skolmåltiden tillhandahålles kostnadsfritt för lärjungarna. Det andra av de här

nämnda villkoren har övergångsvis modifierats så, att skolmåltid kan begränsas till lärjungar med lång skolväg, klena eller sjuka lärjungar, lärjungar från hem med svag ekonomisk ställning samt lärjungar, vilka eljest icke kan erhålla en från näringssynpunkt fullgod måltid i sina hem.

Statsbidraget utgår för redovisningsår (den 1 juli—den 30 juni) och i förhållande till ett bidragsunderlag, som för närvarande utgör 70 öre för varje under redovisningsåret utspisad måltid. Vid bespisningsenhet med högst två läraravdelningar skall bidragsunderlaget dock utgöra 90 öre per måltid. Då synnerliga skäl föreligger, kan Kungl. Maj:t fastställa bidragsunderlaget till högre belopp.

Statsbidrag kan också övergångsvis utgå till måltid, som icke anordnas enligt ovan angivna huvudregler, nämligen om måltiden består av antingen s. k. oslofrukost (smörgås med pålägg och mjölk samt frukt eller grönsak) eller gröt eller välling. Bidragsunderlaget för dylik måltid utgör 35 resp. 20 öre.

För utspisning av elever, tillhörande annat skoldistrikt eller annan kommun, utgår statsbidrag med belopp motsvarande distriktets eller kommunens kostnad för måltiden dock med högst 85 öre; i nämnda kostnad må ej inräknas kostnad för lokaler och inventarier. Serveras enklare måltid i form av oslofrukost eller gröt eller välling, nedsättes statsbidraget för främmande elever till 35 öre för oslofrukost och 20 öre för gröt eller välling.

På bidragsunderlaget beräknas statsbidraget till inom skoldistriktet eller kommunen boende elever efter två tiondels procent för varje fullt tiotal skatteören, varmed skoldistriktets eller kommunens skatteunderlag för redovisningsåret understiger 50 skattekronor per invånare. Annorlunda uttryckt innebär detta, att kommunens egen procentuella andel i kostnaderna utgör 2 gånger kommunens skatteunderlag per invånare. Sålunda bestrider t. ex. en kommun med 30 skattekronor per invånare 60 procent av kostnaderna, och en kommun, vars skatteunderlag per invånare utgör 50 kronor eller däröver, erhåller intet statsbidrag alls. Såsom skatteunderlag för visst redovisningsår skall anses de skattekronor och skatteören, som enligt bestämmelserna i kommunalskattelagen påförts de till distriktet eller kommunen skattskyldiga i senast fastställda taxeringslängd för det kalenderår, som går till ända samtidigt med redovisningsårets första hälft. Till grund för beräkningen av antalet skattekronor per invånare skall läggas invånarantalet i distriktet eller kommunen vid samma kalenderårs utgång.

Där synnerliga skäl föreligger, må Kungl. Maj:t fastställa högre procentsats för bidraget än som följer av ovannämnda bestämmelser.

De nu angivna statsbidragsreglerna för beräkning av bidrag till en kommuns egna elever kan åskådliggöras genom en formel, som erhåller följande utseende, om antalet skattekronor per invånare i en viss kommun antages vara 30 kronor.

$$\text{Statsbidraget per måltid} = \frac{2\ (50—30) \times 70 \text{ öre}}{100} = 28 \text{ öre.}$$

Statsbidrag till skolmåltider utbetalas av länsstyrelsen eller, då det gäller Stockholms stad, av skolöverstyrelsen. Skoldistrikts rekvisition skall ingivas till statens folkskolinspektör, vilken efter granskning vidarebefordrar densamma jämte eget yttrande till länsstyrelsen (skolöverstyrelsen). Kommuns rekvisition skall vara åtföljd av yttrande av vederbörande rektor eller skolföreståndare. Rekvisition avgives enligt av skolöverstyrelsen respektive överstyrelsen för yrkesutbildning fastställt formulär efter ingången av juli månad men före utgången av augusti månad näst efter det redovisningsår, under vilket skolmåltidsverksamheten bedrivits. Utbetalning av bidrag sker i efterskott; förskott kan dock erhållas intill 40 procent av det statsbidragsbelopp, som kan beräknas komma att utgå för redovisningsåret.

Bidraget till kostnaderna för anskaffande av inventarier beräknas på ett underlag, som står i relation till antalet i skolmåltiderna deltagande lärjungar. För bidragsunderlagets bestämmande är en särskild skala intagen i kungörelsen. På bidragsunderlaget tillämpas sedan en procentsats, som uträknas på samma sätt som procentsatsen för skolmåltidsbidraget; bidragsbeloppet utbetalas såsom ett engångsbidrag. Tilläggsbidrag kan utgå då efter engångsbidragets fastställande antalet deltagare i bespisningen ökats med minst 5 lärjungar och dessa utgör lägst 10 procent av antalet i måltiderna deltagande lärjungar.

Kungörelsens bestämmelser bildar de grundläggande föreskrifterna för skolmåltidsverksamheten. Dessa grundregler kompletteras, såsom ovan framhållits, med av skolöverstyrelsen meddelade anvisningar och tillämpningsföreskrifter. Såsom exempel härpå må nämnas publikationen »Kosthållet vid skolmåltider», vilken innefattar anvisningar och råd angående skolmåltidens sammansättning, förvaring och transport av livsmedel, det rationella ordnandet av arbetet i ett skolmåltidskök, matens servering m. m. Denna publikation innehåller också i kungörelsen omnämnda typmatsedlar för skolmåltiderna. Vidare märkes bland utgivna anvisningar »Industriellt förberedd mat vid skolmåltider», »Anvisningar om den lokala organisationen vid skolmåltider» samt »Anvisningar rörande uttagning av lärjungar vid högre skolor till skolmåltider». I »Aktuellt från skolöverstyrelsen» införes också fortlöpande råd och anvisningar rörande skolmåltidsverksamheten.

KAPITEL 4

Statistik rörande skolmåltidsverksamheten

Såsom framhållits i direktiven för vårt uppdrag, har stegringen under senare år av kommunernas skatteunderlag medfört en procentuellt sett minskad statlig andel i kostnaderna för sådana bidragsändamål, där statsbidragets storlek är beroende av skatteunderlaget i vederbörande kommun. Av redogörelsen i kapitel 3 om gällande bestämmelser beträffande skolmåltidsbidraget har framgått, att storleken av detta bidrag står i direkt förhållande

Tabell 1. Utgifter för skolmåltider under tidsperioden 1948—1955
(tusen kronor)

År	Utgifter	Härav har täckts av			
		staten		kommunerna	
	kr	kr	%	kr	%
1948	22 466	15 716	70	6 750	30
1949	34 632	17 631	51	17 001	49
1950	51 780	20 663	40	31 117	60
1951	63 979	23 262	36	40 717	64
1952	79 355	23 960	30	55 395	70
1953	86 000	22 239	26	63 761	74
1954	102 000	24 755	24	77 245	76
1955	125 714	27 163	22	98 551	78

Tabell 2. Antalet elever vid skolmåltiderna

	1952/53		1953/54		1954/55	
	Antal		Antal		Antal	
	deltagare	kommuner	deltagare	kommuner	deltagare	kommuner
Folkskolor (även enhetsskolans högstadium)	471 000	634	515 000	675 (119 + 556)[1]	575 000	693 (120 + 573)
Högre skolor.....	42 500	98	55 200	100	55 000	108 (46 + 62)
Yrkesskolor.....	2 500	16	2 800	16	3 000	17
Summa	516 000	—	573 000	—	633 000	—

[1] Den första av sifferuppgifterna inom parentes avser städer, den andra landsbygd.

till skatteunderlaget i kommunen. Tabell 1 över *samhällets utgifter för skolmåltider,* vilken sammanställts på grundval av i Statistisk årsbok publicerade uppgifter, belyser denna starkt markerade förskjutning av huvudparten av skolmåltidskostnaderna från staten till kommunerna. Det bör beaktas, att här avses statens och kommunernas andelar i den samlade måltidskostnaden. Tages hänsyn endast till den del av nämnda kostnad, som är statsbidragsberättigad och således motsvarar statsbidragsunderlaget, blir givetvis statens relativa andel något större.

Av tabellen framgår även den starka stegring av de totala kostnaderna för skolmåltidsverksamheten, som ägt rum under den angivna tidsperioden och som sammanhänger med — förutom förändringarna i penningvärdet — skolmåltidsverksamhetens utbredande till fler kommuner och elevgrupper. Detta förhållande belyses ytterligare i tabell 2, vilken för redovisningsåren 1952/58 anger både antalet i skolmåltider deltagande elever och antalet kommuner, som anordnat skolmåltider. Uppgifterna har utarbetats såväl särskilt för folkskolor, högre skolor och yrkesskolor som för skolväsendet i dess helhet.

Såsom av tabellen framgår har *antalet elever, som erhåller skolmåltider,* under ifrågavarande tidsperiod ökat med nära 250 000. Detta innebär, att för närvarande ca 79 procent av eleverna i folkskolorna och ca 47 procent av eleverna i högre skolor erhåller skolmåltid. Utvecklingen framstår givetvis såsom ännu mer markerad, om man som utgångspunkt för jämförelsen väljer något år längre tillbaka. Redovisningsåret 1940/41 var sålunda antalet bespisade elever i folkskolorna 69 660, d. v. s. endast ca 13 procent av dåvarande elevantal. Beträffande förhållandena vid högre skolor i början av 1940-talet framhöll 1941 års befolkningsutredning i sitt betänkande om skolmåltiderna, att »förekomsten av elevbespisning är relativt obetydlig i dessa skolor och det är, enligt vad det inkomna materialet ger vid handen, blott

under redovisningsåren 1952/58

1955/56		1956/57		1957/58	
Antal		Antal		Antal	
del-tagare	kommuner	del-tagare	kommuner	del-tagare	kommuner
618 000	705 (123 + 582)	630 000	717 (124 + 593)	668 300	729 (125 + 604)
63 000	115 (47 + 68)	79 700	112 (48 + 64)	93 200	122 (58 + 64)
3 000	17	3 300	17	3 500	20
684 000	—	713 000	—	765 000	—

ett fåtal av eleverna, som genom skolans ansträngningar i en eller annan form erhållit skolmåltid».

Omfattningen av skolmåltidsverksamheten kan därför sägas ha ökat kraftigt under en relativt begränsad tidrymd och detta i alldeles särskild grad beträffande högre skolor. Vi vill emellertid betona att, även om omfattningen av skolmåltidsverksamheten vid högre skolor ökat avsevärt,

Tabell 3. Skolmåltider vid högre skolor vårterminen 1957

Skolform	Antal skolor totalt	Därav	
		skolor med skolmåltider	skolor utan skolmåltider
Högre allmänna läroverk	95	41	54
Fristående realskolor	126	52	74
Kommunala realskolor	62	38	24
Praktiska realskolor och högre folkskolor	27	15	12
Kommunala flickskolor	50	27	23
Sammanlagt	360	173	187

Tabell 4. Antalet i skolmåltider deltagande elever från annan kommun i vissa högre skolor vårterminen 1957

Skola	Hela antalet elever i skolan	Deltagare i skolmåltiderna	
		Samtliga	varav från annan kommun
Högre allmänna läroverket i Arvika	991	867	448
Högre allmänna läroverket i Eksjö	719	49	48
Högre allmänna läroverket för flickor i Hälsingborg	795	402	148
Högre allmänna läroverket för gossar i Hälsingborg	1 340	656	255
Högre allmänna läroverket i Karlshamn.	931	251	188
Högre allmänna läroverket i Karlskrona	1 478	741	473
Högre allmänna läroverket i Kiruna	491	172	107
Högre allmänna läroverket i Kristinehamn	773	435	300
Högre allmänna läroverket i Köping	742	694	364
Högre allmänna läroverket i Piteå	608	600	346
Högre allmänna läroverket i Strängnäs	676	636	344
Högre allmänna läroverket i Åmål	773	467	400
Samrealskolan i Emmaboda	284	275	192
Samrealskolan i Hjo	177	118	72
Samrealskolan i Ljusdal	401	383	261
Mörby samrealskola	639	635	379
Samrealskolan i Ronneby	442	281	238
Samrealskolan i Strömstad	261	158	153
Samrealskolan i Tierp	226	176	167
Samrealskolan och kommunala gymnasiet i Älmhult	476	273	273
Kommunala realskolan i Degerfors	218	218	62
Kommunala realskolan i Älvsbyn	251	250	165
Kommunala flickskolan i Halmstad	468	124	83
Kommunala flickskolan i Landskrona	375	120	87

detta dock icke innebär att ens huvuddelen av dessa skolor anordnar skolmåltider. Som av tabell 3 framgår, har av 360 sådana skolor icke ens hälften haft skolmåltider under vårterminen 1957.

En fråga som är av väsentlig betydelse för vissa kommuner är *de i skolmåltiderna deltagande eleverna från annan kommun.* Inslaget av främmande elever kan vara betydande. Sammanlagt för folkskolor och högre skolor utgjorde antalet främmande elever sålunda 33 500 läsåret 1957/58. Det är emellertid framförallt för de högre skolornas vidkommande som problemet blir brännande. Exempel på skolor med stort antal i skolmåltiderna deltagande elever från annan kommun återfinnes i sammanställningen

Tabell 5. Medelkostnaderna vid folkskolor för A-måltider budgetåret 1954/55

Olika anordningar	Antal bespisningsenheter	Medelkostnad för mat	Medelkostnad för personal	Medelkostnad för övr. driftkostnader	Totala driftkostnader medeltal
		öre	öre	öre	öre
1. I kommunens egen regi					
a. Maten lagad och serverad vid varje skola					
Städer	197	48	29	3	80
Landsbygd	2 325	58	42	3	103
b. Maten lagad centralt och sänd till olika skolor					
Städer	297	47	26	6	79
Landsbygd	872	56	32	7	95
2. Maten tillredd hos leverantör men sänd till skolor					
Städer	34	—	—	—	94
Landsbygd	298	—	—	—	115
3. Maten tillredd och serverad i utomståendes regi					
a. På restaurang (mjölkbar)					
Städer	23	—	—	—	111
Landsbygd	43	—	—	—	113
b. I hem					
Städer	2	—	—	—	165
Landsbygd	100	—	—	—	132
c. På annat sätt					
Landsbygd	29	—	—	—	116
Samtliga	4 220				
Ej medräknat i ovanstående:					
Göteborg. Maten i regel lagad i egen regi, delvis i centralkök	ca 65	41	[1]22	4	67
Stockholm. Måltiderna ordnade på olika sätt	ca 175	49	[2]30	[3]7	86

[1] Pensionskostnader ej medräknade.
[2] Dessutom pensionskostnader 7 öre.
[3] Häri ingår arvoden för tillsynen av eleverna.

i tabell 4. Inslaget av sådana elever utgjorde 86 procent av samtliga i skolmåltider deltagande vid läroverket i Åmål, 97 procent vid samrealskolan i Strömstad och 100 procent vid läroverket i Älmhult.

Skolöverstyrelsen utför regelmässigt undersökningar rörande *kostnaderna för skolmåltider* samt införskaffar även uppgifter beträffande måltidernas anordnande i skilda avseenden. Merendels torde dessa undersökningar ha verkställts i halva antalet kommuner årligen. För budgetåret 1954/55 gjordes emellertid sådana undersökningar hos samtliga kommuner genom likalydande frågeformulär. En kompletterande undersökning har gjorts för budgetåret 1956/57, omfattande 21 städer och 74 landskommuner inom olika delar av landet. Om dessa undersökningar må följande nämnas.

I tabellerna 5 och 6 har sammanställningar gjorts över medelkostnaderna för måltider av A-typ (d. v. s. måltider bestående av lagad rätt, smörgåsar och mjölk) för budgetåren 1954/55 och 1956/57. Med totala driftskostnader avses i dessa sammanställningar de löpande utgifter för skolmåltiderna, för vilka det årliga statsbidraget är avsett. Lokal- och inventariekostnader har därför icke medräknats. I de fall, då maten tillagats i ett centralkök och sedan distribuerats till de olika skolorna, har i regel även fraktkostnaderna inräknats.

Såsom av tabell 5 framgår är det endast vid de större bespisningsenhe-

Tabell 6. Medelkostnaderna vid folkskolor för A-måltider budgetåret 1956/57

Olika anordningar	Antal bespisningsenheter	Medelkostnad för			Totala driftkostnader medeltal
		mat	personal	övr. driftkostnader	
		öre	öre	öre	öre
1. I kommunens egen regi					
a. Maten lagad och serverad vid varje skola					
Städer	52	53	31	5	89
Landsbygd	417	66	45	4	115
b. Maten lagad centralt och sänd till olika skolor					
Städer	14	53	29	5	87
Landsbygd	25	64	37	8	109
2. Maten tillredd hos leverantör men sänd till skolor					
Städer	—	—	—	—	—
Landsbygd	23	—	—	—	148
3. Maten tillredd och serverad i utomståendes regi					
Städer	3	—	—	—	159
Landsbygd	31	—	—	—	138
Samtliga	565				

terna i städerna, som man vid matens tillagning i skolornas egen regi lyckats underskrida det för främmande elever fastställda statsbidraget av 85 öre per måltid. Eljest överskrides denna kostnad merendels väsentligt. Detta gäller i all synnerhet för landsbygden, där kostnaderna per måltid blir högre med de små bespisningsenheter, som det härvid oftast är fråga om.

I tabell 6 har redovisats medelkostnaderna för A-måltider under budgetåret 1956/57, sådana de framräknats på grundval av uppgifterna från den ovannämnda kompletterande kostnadsundersökningen. En jämförelse mellan kostnadstalen i tabellerna 5 och 6 ger vid handen, att en bestämd tendens till stegring av måltidskostnaderna föreligger. Sålunda har exempelvis kostnaderna för i kommunens egen regi vid varje skola lagad måltid stigit från 80 öre till 89 öre för städer och från 103 öre till 115 öre för landskommuner. Under punkten 3 har i tabell 6 uppdelning ej gjorts på grupper i enlighet med a, b och c i tabell 5, enär den kompletterande undersökningens mindre omfattning ej givit tillräcklig grund för en så specificerad uppdelning.

I tabell 7 redovisas motsvarande kostnader för budgetåret 1954/55 för B-måltider (s. k. oslofrukost) och C-måltid (skolmåltider med gröt eller välling).

Tabell 7. Medelkostnaderna vid folkskolor för B-måltider och C-måltider budgetåret 1954/55

Måltidstyp	Antal kommuner	Antal bespisningsenheter	Medelkostnad för			Totala driftkostnader medeltal
			mat	personal	övriga driftkostnader	
			öre	öre	öre	öre
B-måltid						
Städer	3	12	53	25	1	79
Landsbygd	19	37	54	29	4	87
C-måltid						
Städer	3	3	32	21	3	56
Landsbygd	11	37	22	22	2	46

Kostnaderna för skolmåltiderna är, såsom redan antytts, i hög grad beroende av bespisningsenheternas storlek. Följande sammanställningar, tabellerna 8 och 9, utvisar att matkostnaderna blir ungefär dubbelt så höga vid de minsta bespisningsenheterna som vid de största och att personalkostnaderna blir flera gånger så höga.

En jämförelse mellan tabellerna 8 och 9 bekräftar den allmänna tendensen till stegring av kostnaderna. Den nedgång, som förekommer för de minsta bespisningsenheterna, torde vara skenbar och närmast bero på den mindre omfattning, som den i tabell 9 redovisade undersökningen haft. Till

Tabell 8. Medelkostnaderna vid folkskolor budgetåret 1954/55 för A-måltider, ordnade i kommunernas egen regi och fördelade på bespisningsenheter med olika elevantal (maten lagad och serverad vid respektive skolor)

Antal elever per bespisningsenhet	Antal bespisningsenheter	Städer				Landsbygd				
		Matkostnad öre	Personalkostnad öre	Övriga driftkostnader öre	Totala driftkostnader öre	Antal bespisningsenheter	Matkostnad öre	Personalkostnad öre	Övriga driftkostnader öre	Totala driftkostnader öre
Mindre än 10	1	102	130	9	241	52	97	147	9	253
10—19	6	104	107	9	220	314	79	92	7	178
20—34	7	94	74	8	176	451	74	66	5	145
35—49	5	60	54	7	121	383	70	55	4	129
50—69	14	61	51	7	119	313	68	53	3	124
70—99	9	61	44	6	111	246	62	47	3	112
100—149	11	57	36	6	99	193	60	41	3	104
150—199	7	50	38	5	93	77	61	37	3	101
200—249	9	50	38	5	93	48	58	36	3	97
250—349	12	50	30	4	84	37	55	34	3	92
350—449	9	47	30	4	81	22	53	30	4	87
450—649	11	50	26	4	80	15	54	28	4	86
mer än 649	7	49	24	4	77	3	53	25	3	81
Göteborg[1]		41	22	4	67					
Stockholm[1]		49	30	7	86					

[1] Se även tabell 5.

Tabell 9. Medelkostnaderna vid folkskolor budgetåret 1956/57 för A-måltider, ordnade i kommunernas egen regi och fördelade på bespisningsenheter med olika elevantal (maten lagad och serverad vid respektive skolor)

Antal elever per bespisningsenhet	Städer och landsbygd				
	Antal bespisningsenheter	Matkostnad öre	Personalkostnad öre	Övriga driftkostnader öre	Totala driftkostnader öre
Mindre än 10	15	107	131	7	245
10—19	76	87	104	5	196
20—34	101	81	65	4	150
35—49	53	75	62	3	140
50—69	59	75	57	4	136
70—99	49	66	52	3	121
100—149	27	70	44	4	118
150—199	16	67	39	4	110
200—249	11	72	34	4	110
250—349	13	56	32	5	93
Mer än 349	24	58	32	4	94
Summa	444				

de slutsatser, som kan dragas av nu ifrågavarande tabeller beträffande förhållandet mellan bespisningsenheternas storlek och måltidskostnadernas relativa höjd, återkommer vi i kapitel 6 Bidragsunderlaget.

Av de kommuner, som medverkat vid de av skolöverstyrelsen företagna undersökningarna rörande skolmåltidsverksamheten under läsåret 1954/55, hade icke mindre än 447 landskommuner och 70 städer kunnat tillhandahålla skolmåltider för samtliga folkskolelever, som önskat deltaga däri. 99,1 respektive 87,4 procent av eleverna vid folkskolan i de nu åsyftade landskommunerna och städerna hade utnyttjat förmånen att erhålla kostnadsfria skolmåltider. Vid en del folkskolor (i 15 landskommuner och 30 städer) hade behovsprövning för begränsning av deltagandet i måltiderna måst tillgripas; inom andra kommuner åter (82 landskommuner och 8 städer) hade skolmåltider icke kunnat anordnas vid varje skola. I vissa kommuner hade skolmåltidsverksamhet över huvud taget icke ordnats på grund av att möjligheter härtill icke funnits vid samtliga skolor. Detta hade i en del fall fått den konsekvensen, att nyuppförda skolmåltidslokaler ännu ej tagits i bruk.

I följande sammanställning, tabell 10, återgives resultatet av undersökningen av *måltidernas beskaffenhet* under budgetåret 1954/55. Härvid har måltiderna hänförts till de tre kategorierna A-, B- och C-måltider.

Tabell 10. Fördelningen av A-, B- och C-måltider å de i undersökningen deltagande kommunerna budgetåret 1954/55

Måltidstyp	Städer[1]			Landskommuner		
	Antal städer	Antal bespis-nings-enheter	Antal elever	Antal kom-muner	Antal bespis-nings-enheter	Antal elever
A-måltid (lagad rätt, smörgåsar och mjölk)	107	668	195 100	532	3 717	264 800
B-måltid (oslofrukost, dvs. smörgåsar med ost. o. annat pålägg, mjölk, rå frukt eller råa grönsaker)	14	61	5 700	22	49	2 200
C-måltid (gröt eller välling)	3	3	100	11	43	1 900

1 Stockholm och Göteborg är ej medräknade i denna tabell.

KAPITEL 5

Rationaliseringsverksamheten beträffande skolmåltiderna

Alltsedan skolmåltidsverksamheten höstterminen 1946 startade enligt nu gällande bestämmelser, har skolöverstyrelsen såsom tidigare nämnts så gott som årligen gjort undersökningar av kommunernas kostnader för verksamheten. För dessa undersökningar har successivt redogjorts i överstyrelsens tjänstepublikation Aktuellt. Där har således redovisats kostnaderna vid anordnande av skolmåltider i olika former, kostnaderna vid olika stora bespisningsenheter — varvid matkostnader, personalkostnader och övriga driftkostnader redovisats särskilt — personalens tjänstgöringstid vid olika typer av skolmåltidslokaler o. s. v. Det synes som om dessa redogörelser noga studeras inom kommunerna och är till god nytta. Kommuner med särskilt höga kostnader har fått ett jämförelsematerial till hjälp i sina strävanden att nedbringa kostnaderna. För kommuner, som önskat starta skolmåltidsverksamhet, har möjligheterna att på förhand beräkna kostnaderna förbättrats.

För att hålla kostnaderna för skolmåltiderna inom rimliga gränser, samtidigt som deras standard från näringssynpunkt är tillfredsställande och trivseln ej förbises, fordras

1) att organisationen av skolmåltiderna är den för kommunen mest lämpliga,

2) att lokalerna är sådana, att från ekonomisk synpunkt lämpliga kvantiteter av livsmedel kan inköpas och förvaras och att arbetet med tillredning och servering av måltiderna kan ske på ett ändamålsenligt sätt,

3) att inventarierna är lämpliga och tillräckliga,

4) att de rätter som väljes huvudsakligen består av jämförelsevis billiga livsmedel och är lättlagade samt

5) att skolmåltidspersonalen har kunskaper i kostfrågor och om hur arbetet i ett skolmåltidskök utföres på ett rationellt sätt.

Om dessa krav må följande anföras.

1) Inom varje kommun måste frågan om hur skolmåltiderna skall organiseras på ett ekonomiskt och från andra synpunkter lämpligt sätt utredas. Hänsyn måste bland annat tagas till skolornas storlek, deras inbördes avstånd samt befintliga lokaler, som kan utnyttjas för skolmåltiderna. I en kommun kan det vara lämpligt med ett eller flera centralkök, i en annan fördelaktigare att laga maten vid varje skola. Så långt som möjligt hjäl-

per överstyrelsens konsulenter kommunerna med råd vid organiserandet av skolmåltiderna. Vid olika tillfällen har i Aktuellt redogjorts för praktiska organisationsdetaljer beträffande skolmåltidsverksamheten.

2) Skolmåltidsköken skiljer sig avsevärt från andra storkök därigenom, att där endast tillagas en måltid per dag och att i regel alla matgästerna äter en och samma rätt. Detta innebär en förenkling. Man behöver och bör t. ex. icke anskaffa maskinell utrustning i samma utsträckning som i andra storkök, enär en del maskiner endast sällan skulle komma att utnyttjas. Det måste bli en avvägning, så att lokalerna under alla förhållanden erhåller den maskinuppsättning, som kan avsevärt bidraga till att personalens arbete underlättas och arbetstiden minskas. Då skolmåltidslokalerna är avsedda för mycket varierande elevantal, måste köken få olika utformning. Läsåret 1954/55 var ca 40 procent av skolmåltidslokalerna av provisorisk beskaffenhet, 21 procent uppförda i samband med nybyggnad av skolhus och 39 procent inredda för permanent bruk i förut befintliga utrymmen. Skolöverstyrelsen har utarbetat typritningar för skolmåltidslokaler. Vissa anvisningar om deras utformning finns i överstyrelsens skrift Skolbyggnader. Arkitekter och ingenjörer rådgör i stor utsträckning med överstyrelsens arkitekter och konsulenter om utformningen av lokalerna vid ny- och ombyggnader. Råd för iordningställande av provisoriska lokaler har givits i Aktuellt.

3) Till ledning för kommunerna vid inköp av inventarier har anvisningar utarbetats av skolöverstyrelsen efter samråd med Sveriges standardiseringskommission, centrala sjukvårdsberedningen och statens institut för konsumentfrågor.

4) Broschyren Kosthållet vid skolmåltider har av överstyrelsen utarbetats i samråd med medicinalstyrelsen och statens institut för folkhälsan. Den innehåller bland annat typmatsedlar, som anger vilken standard skolmåltiden skall hålla. Vid utarbetande av dessa matsedlar och broschyrens recept har i så stor utsträckning som möjligt hänsyn tagits till att rätterna skall vara billiga och lättlagade. Broschyren utkommer i ny upplaga, när nya rön inom näringsforskningen eller nya produkter inom livsmedelsindustrien gör det motiverat.

Under senare år har allt flera slag av industriellt förberedda livsmedel eller färdigberedda rätter börjat produceras. I överstyrelsens regi har därför under flera år i samarbete med industrier prov utförts för att utröna vad som kan vara lämpligt för skolmåltiderna. Överstyrelsen tillhandahåller kommunerna förteckning över sådana varor. Om användning av en sådan vara är ekonomiskt lönande eller ej beror i vissa fall på skolornas storlek. Vid större skolor kan således en rätt ibland framställas billigare av råvaror än av industriellt förberedda varor. Vid mindre skolor, där ej så fördelaktiga råvaruinköp kan göras och där personalkostnaderna är jämförelsevis höga, kan det däremot bli ekonomiskt förmånligt att använda den industri-

ellt förberedda eller färdigberedda varan. Andra industriprodukter kan däremot förbilliga kosthållet vid såväl de största som de minsta skolorna. Varje kommun bör göra kostnadsberäkningar med utgångspunkt i inköpspriserna vid de olika skolorna. I ett avsnitt av Kosthållet vid skolmåltider, genom artiklar i Aktuellt och cirkulär till kommunerna har överstyrelsen framlagt synpunkter på användningen av industriellt förberedd mat.

5) Det är angeläget, att den som förestår skolmåltiderna har kunskaper i kostfrågor. Härigenom kan för orten lämpliga matsedlar göras upp med ledning av Kosthållet vid skolmåltider och förnuftiga inköp göras. Det är också av stor betydelse, att arbetet utföres efter metoder, som lämpar sig för storkök, och att personalen har apparatkännedom, så att kökets maskinella utrustning effektivt utnyttjas. Föreståndarinnorna inom större kommuner eller vid stora skolor behöver ha en grundlig utbildning. De är i många fall utbildade ekonomiföreståndarinnor. Trots deras goda utbildning behövs en viss information om speciella skolmåltidsfrågor. Överstyrelsen anordnar därför för dem kortare instruktionskurser. Varje år anordnar vidare överstyrelsen kurser på en eller två månader för annan skolmåltidspersonal; 200—300 kokerskor och biträden deltar årligen i dessa kurser. Sedan några år ordnas även fortbildningskurser, ibland i något speciellt ämne, t. ex. rörande djupfrysta varor vid skolmåltiderna. Samtliga dessa kurser har stor betydelse för utformningen av matsedlarna, för inköpen samt arbetets planerande och utförande.

Vid sina resor brukar överstyrelsens konsulenter för skolmåltidsverksamheten samla skolmåltidspersonal till föredrag med diskussioner eller kortare kurser. Skolledare och skolstyrelseledamöter deltar i dessa sammankomster, vid vilka behandlas näringsfrågor och ekonomiska frågor.

Överstyrelsen har vid upprepade tillfällen till konferenser rörande skolmåltider inbjudit representanter för svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, skolstyrelseförbundens rikskommitté, målsmännens riksförbund och Stockholms stadskanslis organisationsavdelning. Därvid har överstyrelsen lämnat informationer om sin verksamhet, bl. a. om sina fortlöpande utredningar. Man har varit enig om att arbetsstudier borde komma till stånd beträffande skolmåltidsverksamheten. Endast i mindre utsträckning har sådana studier tidigare utförts, och dessa har då bekostats av kommuner och industrier. För budgetåren 1955/57 har emellertid riksdagen anvisat sammanlagt 200 000 kronor för en rationaliseringsundersökning med arbetsstudier vid skolmåltiderna. Plan för undersökningen har gjorts upp i samarbete mellan överstyrelsen och svenska stadsförbundet, som genom sin rationaliseringsavdelning utför vissa undersökningar på området.

En systematisk rationaliseringsundersökning pågår alltså nu sedan tre år tillbaka. Arbetsstudierna omfattar alla moment, som ingår i tillredning och servering av måltider. Således studeras upphandling, distribution, la-

gerhållning, bearbetning, tillagning, servering, diskning och städning vid olika stora skolor och under olika förhållanden. Särskilt beaktas de höga kostnaderna vid de små bespisningsenheterna. Undersökningen beräknas också kunna ge besked om det maximala antal portioner, som från ekonomiska synpunkter kan vara lämpligt för ett centralkök.

Under studierna beaktas lokalernas och utrustningens ändamålsenlighet. Den vid arbetsstudierna i allmänhet använda treveckorsmatsedeln har gjorts upp med tanke på att däri ingående råvaror i stor utsträckning skall kunna ersättas med industriellt förberedda varor. Arbetsstudier äger rum i fråga om såväl den ena som den andra typen av varor. Vidare beaktas den inverkan på lokalernas utformning, som användningen av industriellt förberedd mat kan ha.

En del specialundersökningar har företagits, t. ex. beträffande lämpliga portionsstorlekar för barn i olika åldrar och för barn i städer och på landsbygd samt beträffande avfallsmängden vid rensning av rotsaker vid olika årstider.

Materialet från arbetsstudierna bearbetas av svenska stadsförbundets rationaliseringsavdelning. Resultatet därav har börjat publiceras i Aktuellt.

KAPITEL 6

Bidragsunderlaget

1. *Allmänna statsbidragsutredningen*

Allmänna statsbidragsutredningen har, som tidigare nämnts, med skrivelse den 4 juli 1956 till oss överlämnat en promemoria angående statsbidragen till skolmåltider. I skrivelsen framhålles, att bidragen till skolmåltidsverksamheten hör till de statsbidrag till kommunerna, som utredningen enligt sina direktiv haft att överse från förenklingssynpunkt. Då emellertid de sakkunniga för översyn av vissa statsbidrag på skolväsendets område även hade att pröva ifrågavarande bidrag, vilken prövning skulle avse såväl formerna för bidragsgivningen som kostnadsfördelningen, hade utredningen genom ifrågavarande promemoria velat delge de sakkunniga sin uppfattning beträffande bidragssystemets tekniska utformning.

Statsbidragsutredningen framhåller, att bidragsuträkningen vid användning av fixerade bidragsunderlag blir enkel, varjämte en betungande utgiftskontroll från statens sida undvikes. En olägenhet med ett dylikt system är emellertid, att det icke ger automatisk värdebeständighet åt bidraget. Det reella värdet av statsunderstödet till skolmåltider är numera — även bortsett från att bidragsprocenten genom stegringen av kommunernas skatteunderlag sjunkit — väsentligt mindre än vid bestämmelsernas tillkomst trots vissa uppräkningar av bidragsunderlaget under årens lopp.

Statsbidragsutredningen har för sin del föreslagit, att bidragsprocenten vid skolmåltiderna skall bestämmas enligt en formel, som innebär, att en kommuns statsbidragsprocent ändras endast i den mån förskjutningar inträder i förhållandet mellan kommunens skatteunderlag och normalskatteunderlaget för riket. I anslutning härtill anser utredningen det böra övervägas, om icke också bidragsunderlaget kan givas författningsmässigt garanterad värdebeständighet. Metoden härför skulle vara att på något sätt indexreglera detta underlag.

En svårighet att för skolmåltiderna genomföra en indexreglering ligger enligt utredningen däri, att bidragsunderlaget innefattar kostnader av olika slag, väsentligen dock råvaru- och lönekostnader. En eventuell indexreglering borde för att vara enkel hänföras endast till en utgiftspost och helst en dominerande sådan. En anknytning till lönerna torde dock i detta fall icke lämpligen böra ske, då verksamheten i viss utsträckning icke skötes i kommunernas egen regi utan handhaves av enskilda. Den enda möjligheten skulle alltså vara att utgå från råvarukostnaden och låta änd-

ringarna i livsmedelsindex vara avgörande för bidragsunderlagets storlek. Ej heller en sådan ordning skulle dock vara tillfredsställande, enär livsmedelskostnaden är dominerande endast vid större och icke vid mindre bespisningsenheter, vilka senare är ganska talrika på landsbygden.

Statsbidragsutredningen har övervägt frågan om behovet av den särskilda bidragsregeln för elever från andra kommuner och menat, att det onekligen skulle innebära en viss förenkling av bidragssystemet, om man icke behövde skilja mellan olika kategorier av de i skolmåltiderna deltagande eleverna utan till grund för bidragsberäkningen kunde lägga enbart det totala antalet skolmåltider. Utredningen har emellertid ansett, att det kan befaras, att ett borttagande av ifrågavarande bestämmelse skulle försvåra samarbetet på skolans område olika kommuner emellan genom att tvistigheter kunde uppstå mellan skolkommun och hemortskommun angående fördelningen av skolmåltidskostnaderna. Med utgångspunkt i nuvarande skolorganisatoriska förhållanden har därför utredningen ansett sig icke böra förorda någon ändring i detta avseende.

Utredningen har vidare övervägt, huruvida icke bidraget beträffande lärjungar från andra kommuner skulle kunna bestämmas till ett fixerat belopp. Utredningen förordar, att nuvarande bestämmelse ändras och att sålunda bidraget för skolmåltid åt »främmande» lärjungar skall utgå med ett bestämt i författningen angivet belopp. Utredningen har icke ansett det vara dess uppgift att föreslå storleken av ett sålunda fixerat bidrag. Utredningen framhåller dock, att enligt dess mening bidraget visserligen bör hållas lägre än den genomsnittliga kostnaden men dock icke bör utmätas så snävt, att det icke blir möjligt för en kommun att genom rationell organisation nedbringa den verkliga kostnaden till eller något under bidragets nivå. Utredningen anser vidare, att anledning saknas att för lärjungar från andra kommuner fastställa bidraget till annat belopp än som motsvarar bidragsunderlaget för lärjungar från den egna kommunen. Om samma belopp komme att tillämpas i båda fallen, skulle en förenkling vinnas i fråga om det administrativa handhavandet. Utredningen har därför förordat, att en ändring av sådan innebörd genomföres.

2. *De sakkunniga*

Bidragsunderlaget vid skolmåltider åt kommunens egna elever

I tabellerna 8 och 9 har redovisats de stora variationerna i måltidskostnader mellan bespisningsenheter med större och mindre elevantal. Det nuvarande högre bidragsunderlaget för bespisningsenheter med högst två läraravdelningar är uttryck för en enligt vår uppfattning riktig strävan att i viss utsträckning avpassa bidraget efter de varierande kostnaderna, och någon anledning att nu frångå denna princip finns inte. Tvärtom har vi ansett oss böra gå ett steg längre. Som framgår av tabell 9 varierar kostnaderna

mellan i medeltal 245 öre vid bespisningsenheter med mindre än 10 elever och i medeltal 94 öre vid bespisningsenheter med mer än 349 elever. Det är emellertid icke någon jämnt fallande skala utan man kan urskilja två mera markerade kostnadsgränser, nämligen mellan andra och tredje grupperna (elevantal 10—19 respektive 20—34), där kostnaderna angivits till 196 respektive 150 öre, samt mellan femte och sjätte grupperna (elevantalet 50—69 respektive 70—99), för vilka kostnaderna redovisats med 136 respektive 121 öre. Ser man till antalet läraravdelningar torde den förstnämnda gränsen i stort sett gå mellan en och två avdelningar och den sistnämnda gränsen mellan tre och fyra avdelningar. Det bör erinras, att dessa mindre bespisningsenheter alldeles övervägande finns på den rena landsbygden, där elevantalet i avdelningarna ofta är lägre än det fastställda högsta.

Vi har funnit rimligt, att dessa förhållanden beaktas vid bestämmandet av bidragsunderlaget för skolmåltiderna, och får därför föreslå, att bidragsunderlaget differentieras i tre olika belopp, nämligen ett för bespisningsenheter med endast en läraravdelning, ett för bespisningsenheter med två eller tre avdelningar samt ett för bespisningsenheter med mer än tre avdelningar.

Vad gäller bidragsunderlagets storlek synes oss ett belopp av 80 öre för bespisningsenheter med mer än tre avdelningar väl avvägt. Detta innebär alltså för dessa enheter en höjning av bidragsunderlaget med 10 öre. Visserligen kan sägas, att det förut åberopade siffermaterialet rörande redovisade kostnader för skolmåltiderna borde föranleda en ännu större höjning av bidragsunderlaget, enär kostnaderna i allmänhet ligger icke obetydligt över 80 öre. Men med hänsyn till att det förekommit enstaka bespisningsenheter och kommuner, som kunnat redovisa kostnader, vilka till och med legat under detta belopp, samt till att bidragsunderlaget under alla omständigheter bör hållas i underkant för att stimulera kommunerna till all möjlig rationalisering av skolmåltidsverksamheten har vi för den stora gruppen av bespisningsenheter ansett oss böra stanna vid 80 öre. För bespisningsenheter med två eller tre avdelningar föreslår vi 1 krona, vilket innebär en höjning med 10 öre för enhet med två avdelningar och med 30 öre för enhet med tre avdelningar. För de minsta enheterna med en avdelning förordar vi slutligen, att bidragsunderlaget sättes till 1 krona 20 öre, alltså en ökning med 30 öre. Måhända kan de föreslagna höjningarna för de båda sistnämnda grupperna förefalla stora, men i betraktande av de redovisade faktiska måltidskostnaderna vid ifrågavarande bespisningsenheter kan de dock icke sägas vara oskäliga. Det totala elevantalet i nämnda bespisningsenheter är för övrigt relativt litet — vid bespisningsenheter med två eller tre avdelningar för närvarande omkring 12 procent och vid enheter med en avdelning omkring två procent av det

totala antalet i skolmåltiderna deltagande elever — varför de ekonomiska konsekvenserna för statsverket av vårt förslag blir förhållandevis obetydliga. Vi återkommer härtill i det följande.

Enligt övergångsbestämmelserna till kungörelsen angående statsbidrag till anordnande av skolmåltider kan kommun få statsbidrag även till måltid, som består av s. k. oslofrukost (smörgås med pålägg och mjölk samt frukt eller grönsak) eller av gröt eller välling. Den tidpunkt, intill vilken nämnda möjlighet skulle föreligga, var från början fastställd till den 30 juni 1951 men har sedermera flyttats framåt, senast genom kungörelsen 1954: 413 till den 1 juli 1960. Bidragsunderlaget utgör 35 öre för oslofrukost och 20 öre för måltid med gröt eller välling. Dessa belopp har ej undergått någon ändring sedan kungörelsens tillkomst. Givetvis har kostnaderna även för dessa måltider rätt avsevärt ökat, varför en jämkning av beloppen synes motiverad. Vi föreslår, att bidragsunderlaget för oslofrukost bestämmes till 50 procent av bidragsunderlaget för vanlig måltid samt för måltid med gröt eller välling till 25 procent därav. Då vi anser, att bidragsunderlaget även vid nu ifrågavarande måltider bör differentieras efter antalet avdelningar i bespisningsenheterna i enlighet med vad vi förordat i fråga om de vanliga måltiderna, innebär vårt förslag, att bidragsunderlaget vid oslofrukosten skulle utgöra 60, 50 och 40 öre samt vid måltid med gröt eller välling 30, 25 och 20 öre per måltid vid bespisningsenhet med respektive en avdelning, två eller tre avdelningar samt med mer än tre avdelningar.

Liksom för närvarande bör Kungl. Maj:t alltjämt äga befogenhet att, då synnerliga skäl föreligger, fastställa högre bidragsunderlag än som ovan förordats. Vi vill framhålla, att detta kan visa sig önskvärt bland annat i sådana fall, då en kommun deltager i försöksverksamhet för utprövning av exempelvis nya bespisningsmetoder och kommunen därigenom åsamkas extra kostnader. Skolöverstyrelsen gjorde i början av innevarande år framställning till Kungl. Maj:t om att för en skola i Dalarö kommun måtte för viss angiven tid få utgå statsbidrag på ett högre bidragsunderlag och efter en högre procentsats än som enligt nu gällande bestämmelser är möjligt med hänsyn till att skolöverstyrelsen avsåg att vid skolan anordna försök med utnyttjande i större omfattning av djupfryst mat vid skolmåltidsverksamheten. Framställningen föranledde, att Kungl. Maj:t ur åttonde huvudtitelns extra utgiftsanslag anvisade ett mindre belopp såsom bidrag till kommunens merkostnader för ifrågavarande försöksverksamhet. Att det ej blev bifall till förslaget om höjt bidragsunderlag och höjd bidragsprocent torde ha berott på att det på grund av uttalanden i förarbetena till den nuvarande måltidskungörelsen icke ansågs möjligt att i ett fall som detta tillämpa denna undantagsregel. Enligt vår mening bör detta emellertid framdeles vara möjligt.

I detta sammanhang har vi funnit skäl överväga, om icke statsbidrag borde kunna utgå även till *måltider, som elever erhåller i samband med undervisningen i praktisk hemkunskap-hushållsgöromål (skolköksmåltider)*. Spörsmålet har tidigare varit föremål för statsmakternas prövning. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 4 juli 1947 gjorde skolöverstyrelsen framställning i angivet syfte och framhöll därvid i huvudsak följande. Enligt bidragskungörelsen gällde som villkor för erhållande av statsbidrag till skolmåltid bland annat, att måltiden bestod av smörgås och mjölk samt en lagad rätt i huvudsaklig överensstämmelse med av överstyrelsen utfärdade typmatsedlar. Då emellertid skolköksmåltiden i de allra flesta fall bestod av två rätter men ej innefattade smörgås och mjölk och matvarorna vid denna undervisning utgjorde undervisningsmateriel samt kommunen icke hade några utgifter för tillagning, servering och diskning syntes enligt överstyrelsens uppfattning kungörelsen icke utan vidare kunna tillämpas på dessa måltider. Någon anledning att i statsbidragshänseende göra skillnad mellan nu nämnda måltider och vanliga skolmåltider förelåg dock ej enligt överstyrelsens mening. Bidragsunderlaget föreslogs till 60 öre liksom för övriga skolmåltider.

Statskontoret medgav i yttrande över framställningen, att vissa skäl kunde åberopas för densamma, men framhöll att det dock i statsbidragshänseende förelåge en så väsentlig skillnad mellan de båda slagen av måltider, att ämbetsverket icke kunde tillstyrka en tillämpning av statsbidragskungörelsen på skolköksmåltiderna. Statskontoret underströk särskilt, att statsbidraget för vanliga måltider vore avsett att täcka även kostnader för tillagning, servering och diskning ävensom för slitage å inventarier. Vid skolköksmåltiderna uppstod icke några sådana kostnader, och till utgifter för slitage utgick i fråga om folkskoleväsendet statsbidrag till undervisningsmateriel.

Departementschefen (1948 års VIII ht. s. 255) uttalade att, även om vissa skäl kunde anses tala för bifall till skolöverstyrelsens framställning, han emellertid icke ansåg sig kunna biträda förslaget med hänsyn till de icke oväsentliga olikheter, som förelåg mellan dessa måltider och de vanliga skolmåltiderna, och till den av departementschefen tidigare betonade önskvärdheten av ett så enkelt bidragssystem som möjligt.

Vi har inhämtat, att det för närvarande undervisas cirka 94 000 elever i praktisk hemkunskap-hushållsgöromål och att denna undervisning omfattar i medeltal 35 dagar per läsår och elev. Det är emellertid långt ifrån alltid att undervisningen sker å sådan tid på dagen, att skolköksmåltiden till tiden sammanfaller med och kan sägas ersätta den ordinarie skolmåltiden vid skolan. På flera håll är problemet ej heller aktuellt, enär någon skolmåltidsverksamhet icke förekommer. Det beräknas att för knappt hälften eller cirka 45 000 av ifrågavarande elever skolköksmåltiden ersätter den vanliga skolmåltiden. Kostnaden per måltid uppgår i genomsnitt till

en krona och betalas av kommunerna, då det gäller folkskolor, och av kommunerna eller eleverna, då det gäller andra skolor.

Vid bedömande av förevarande spörsmål bör väsentligt avseende fästas vid det förhållandet att, därest ifrågavarande elever icke intog några måltider i skolköket i anslutning till undervisningen i hemkunskap—hushållsgöromål utan även dessa dagar deltog i de vanliga skolmåltiderna, kommunen givetvis vore berättigad till statsbidrag därför i vanlig ordning. Den omständigheten att de i stället intager sin måltid i skolköket synes rimligtvis icke i statsbidragshänseende böra betraktas annorlunda, därest icke mycket vägande skäl talar däremot. Så synes dock icke vara fallet. Att måltidernas sammansättning icke är identisk torde icke kunna tillmätas alltför stor betydelse i synnerhet som skolköksmåltidernas sammansättning från näringsfysiologisk synpunkt torde motsvara de vanliga skolmåltidernas. Och det förhållandet att vid skolköksmåltiderna ej är fråga om några kostnader för tillagning, servering och diskning synes till väsentlig del kunna uppvägas av de högre råvarukostnaderna, som beror på att livsmedlen även utgör undervisningsmateriel vid dessa måltider. Vi har därför ansett oss böra föreslå, att skolköksmåltiderna i statsbidragshänseende likställes med vanliga skolmåltider och att bidragsunderlaget för de förra bestämmes till 80 öre liksom för vanliga skolmåltider i bespisningsenheter med mer än tre avdelningar. Undervisning i praktisk hemkunskap-hushållsgöromål torde nämligen så gott som undantagslöst vara förlagd till större skolenheter. Ett bifall till detta förslag kan beräknas medföra ett årligt anslagsbehov, motsvarande statsbidrag beräknat på ett bidragsunderlag av för närvarande cirka 1,2 miljoner kronor.

Bidraget vid skolmåltider åt främmande elever

Som av det föregående framgår har redan från det nuvarande bidragssystemets tillkomst uppmärksammats det problem, som bespisningen av lärjungar från annan kommun utgör. 1941 års befolkningsutredning föreslog i sitt betänkande om skolmåltiderna, att om i bespisningen deltagit lärjunge från annan kommun, skolkommunen skulle erhålla ersättning med belopp, motsvarande det förordade bidragsunderlaget, från hemortskommunen under förutsättning att denna för sin del beslutat om anordnande av skolmåltider. Vid remissbehandlingen tilldrog sig denna fråga ett betydande intresse. Bland de remissinstanser som berörde spörsmålet var enigheten mycket stor om att utredningens förslag på denna punkt icke var tillfredsställande. Avgörande var därvid de rent praktiska synpunkterna; man ansåg att det administrativa förfarandet skulle bli för tungrott. Flertalet yttranden utmynnade i förslag om att staten skulle bära hela kostnaden för de främmande eleverna. Även departementschefen (prop. 1946: 174) ansåg de praktiska svårigheter, som skulle möta vid ett genomförande av befolkningsutredningens förslag, vara så stora att han icke kunde tillstyrka det-

samma. Han förordade i stället, att hela kostnaden för dylik bespisning skulle bestridas av statsmedel; statsbidraget borde därvid bestämmas till samma belopp som bidragsunderlaget vid måltider för kommunens egna elever eller till 60 öre för måltid. Förslaget föranledde ingen erinran från riksdagens sida. För närvarande gäller, som tidigare nämnts, att statsbidrag till dylik måltid får utgå med belopp motsvarande den måltidsgivande kommunens kostnad för måltiden, dock med högst 85 öre.

Av den tidigare redogörelsen framgår, att inslaget av främmande elever vid skolmåltiderna kan vara mycket betydande i de högre skolorna, varför frågan för åtskilliga kommuner är av avsevärd ekonomisk betydelse. De nuvarande statsbidragen till dessa måltider har länge allmänt ansetts otillräckliga och skolöverstyrelsen har upprepade gånger, senast i sina anslagsäskanden för budgetåret 1957/58, yrkat på förbättrade statsbidrag.

Om det sålunda från början varit statsmakternas avsikt, att måltidskommunerna skulle genom statsbidraget erhålla full täckning av kostnaderna för dessa måltider, har emellertid utvecklingen medfört, att statsbidraget i själva verket numera endast täcker en del av kostnaderna. De överskjutande kostnaderna bestrides i en del fall av måltidskommunerna själva, i andra fall av hemortskommunerna. I några fall uttages avgift av eleverna, vilket emellertid har till följd att statsbidrag ej kan utgå, enär enligt statsbidragskungörelsen en av förutsättningarna för statsbidrag är, att skolmåltiden kostnadsfritt tillhandahålles de deltagande eleverna.

I likhet med allmänna statsbidragsutredningen har vi övervägt, om det verkligen föreligger behov av den särskilda bidragsregeln för främmande elever. Då det emellertid icke kan anses rimligt, att skolkommunen själv skall stå för vissa kostnader för dessa elever, förutsätter ett slopande av regeln, att ett system kan åstadkommas för uttagande av ersättning för nämnda kostnader från respektive elevers hemortskommuner. Efter hand torde denna fråga komma att lösas i likhet med andra frågor om fördelningen olika kommuner emellan av gemensamma kostnader för skolväsendet. Såväl det obligatoriska skolväsendet som de högre skolorna och yrkesskolväsendet måste i stor utsträckning bygga på samverkan mellan kommuner för att en ändamålsenlig organisation skall kunna åstadkommas. I skolstyrelselagen 1956: 614 ålägges kommun att deltaga i sådan samverkan, såvitt ej följer påtagligt men för skolväsendet i kommunen.

Det kan alltså förväntas, att det inom ramen för denna vidare samverkan rörande skolväsendet så småningom kommer att finnas förutsättningar för reglering även av sådana ekonomiska mellanhavanden kommunerna emellan, som rör skolmåltidskostnaderna för främmande elever. Övergångsvis torde dock problemet kvarstå. Att nu lösa frågan genom en generell föreskrift, att skolkommunen skall av hemortskommunen äga utfå ersättning, såsom befolkningsutredningen på sin tid förordade, synes knappast kunna

komma i fråga med hänsyn bland annat till det omständliga administrativa förfarande, som måste bli följden.

Vi anser således att det nuvarande systemet, att staten i princip skall stå för hela måltidskostnaden i dessa fall, bör tills vidare upprätthållas. Tiden torde ännu icke vara inne för en ändring härvidlag, men vi förutsätter att frågan upptages till ny prövning, när närmare erfarenheter av den interkommunala samverkan på skolans område vunnits. De nuvarande olägenheterna bör emellertid i möjligaste mån undanröjas genom att statsbidraget bättre avpassas efter de verkliga måltidskostnaderna.

Vi har i det föregående förordat höjning av bidragsunderlaget till 80 öre för bespisningsenheter med mer än tre avdelningar, till 1 krona för bespisningsenheter med två eller tre avdelningar samt till 1 krona 20 öre för bespisningsenheter med en avdelning. Problemet med de främmande eleverna är ju främst aktuellt vid de högre skolorna. Av sammanlagt 33 000 främmande elever under vårterminen 1958 tillhörde omkring 24 000 högre skolor och omkring 9 000 folkskolan. Erfarenheten visar, att livsmedelskostnaderna, vid i övrigt lika förutsättningar, i allmänhet blir större vid högre skolor än vid folkskolor. Detta är förklarligt, då de äldre eleverna har större kaloribehov än de yngre. Vid skolmåltiderna bör enligt gällande anvisningar serveras så riklig kost, att eleverna skall kunna få en tredjedel av dagens kaloribehov tillgodosett. I Sverige brukar kaloribehovet beräknas efter av Food and nutrition board i Washington uppställda normer. Medelkaloritalet för skolmåltiderna för skolbarn i olika åldrar beräknas sålunda till 800, för elever i åldern 13—16 år (gymnasiestadiet) till 1 000 kalorier. Det större kaloribehovet gör, att de äldre eleverna fordrar jämförelsevis stora portioner. Enligt vad vi inhämtat har vid tretton högre statliga och kommunala skolor de främmande eleverna läsåret 1956/57 fått erlägga avgift för skolmåltiderna efter kommunernas självkostnadspris med 1 krona 50 öre vid fyra skolor, 1 krona 25 öre vid fem skolor, 1 krona 20 öre vid tre skolor och 1 krona vid en skola.

Med hänsyn till nämnda omständigheter och till angelägenheten av att stimulera kommunerna att i ökad omfattning anordna skolmåltider för de främmande eleverna har vi funnit skäligt, att det nuvarande maximibeloppet för statsbidrag till dylika måltider höjes från 85 öre till 1 krona 25 öre per måltid. Vi förordar alltså, att skolkommun får uppbära statsbidrag för måltider till främmande elever med belopp, motsvarande kommunens kostnad för måltiderna, dock med högst 1 krona 25 öre för måltid. Liksom nu är fallet må i nämnda kostnad ej inräknas kostnad för lokaler och inventarier som kommunen äger eller disponerar.

Vi har alltså icke ansett oss kunna biträda allmänna statsbidragsutredningens förslag att ifrågavarande bidrag alltid skulle utgå med ett och samma belopp. De mycket varierande kostnaderna för måltiderna torde

utgöra ett vägande skäl mot en dylik anordning. Ett fixerat bidragsbelopp måste av naturliga skäl sättas relativt lågt och skulle för åtskilliga kommuner utgöra ett alldeles otillräckligt stöd och icke bidraga till önskvärd utveckling av ifrågavarande verksamhet.

Bidragsunderlagets värdebeständighet

Vi har vid våra överväganden rörande bidragsunderlagets bestämmande sökt åstadkomma icke endast en av ändringarna i den allmänna prisnivån föranledd höjning av de nuvarande beloppen 70, 90 respektive 85 öre utan också någon anordning för att göra de nya beloppen värdebeständiga. Detta har synts oss angeläget, enär vi i det följande i fråga om statsbidragsprocentens bestämmande föreslår bestämmelser, som innebär, att en kommuns statsbidragsprocent ändras endast i den mån förskjutningar inträder i förhållandet mellan skatteunderlaget i kommunen och normalskatteunderlaget för riket. Vi har därför undersökt möjligheterna att på något sätt indexreglera bidragsunderlaget. Såsom framgår av den lämnade redogörelsen för allmänna statsbidragsutredningens synpunkter på denna fråga synes utredningen närmast ha avvisat en dylik anordning. En eventuell indexreglering borde enligt utredningen för att vara enkel hänföras till *en* utgiftspost och helst en dominerande sådan. Av olika skäl har emellertid en anknytning av index till enbart lönekostnaden eller enbart råvarukostnaden icke ansetts tillfredsställande.

Vi ifrågasätter för vår del, om det är nödvändigt att knyta en eventuell indexreglering endast till *en* utgiftspost. Det torde enligt vad vi under hand gjort oss underrättade om icke möta några större svårigheter att skapa en särskild index för nu ifrågavarande ändamål, i sig inneslutande både löne- och råvarukostnader. Men det vanskliga blir i så fall att avväga den proportion, i vilken dessa båda utgiftsposter lämpligen bör ingå i index. Det är ju nämligen så, som också allmänna statsbidragsutredningen framhållit, att livsmedelskostnaden dominerar vid större bespisningsenheter och lönekostnaden vid mindre, och det har icke synts möjligt att lösa detta spörsmål på ett sätt, som kan godtagas som någorlunda rättvist för flertalet fall. Vi har vidare övervägt att tillämpa en inom socialstyrelsen upprättad index för färdiglagade måltider på restaurang m. m. Vid denna index har emellertid hänsyn tagits även till andra kostnader än löner och råvaror, såsom för lokaler, inventarier m. m., vilka kostnader icke bör medtagas när det gäller skolmåltiderna. Med hänsyn härtill har icke heller detta ansetts vara en framkomlig väg.

Det har sålunda visat sig svårt att för skolmåltiderna åstadkomma en index, som kan ge fortlöpande värdebeständighet åt bidragsunderlaget.

Även om vi icke ansett oss kunna framlägga något förslag om kontinuerlig indexreglering av bidragsunderlaget, har vi funnit vissa garantier böra

skapas för att bidragsunderlaget icke alltför mycket skall komma att släpa efter vid större förskjutningar i den allmänna prisnivån. I sådant syfte föreslår vi, att om allmänna konsumentprisindex förändras — uppåt eller nedåt — med minst åtta enheter i förhållande till läget den 1 juli 1959, då de nya bestämmelserna förutsättes skola träda i kraft, skall en automatisk upp- eller nedräkning av bidragsunderlaget ske med fem öre. Följande kan tjäna som exempel. Gällande konsumentprisindex är 152. Vi antager, att denna är oförändrad den 1 juli 1959 men därefter successivt stiger och i mars 1961 uppgår till 160 enheter. Bidragsunderlaget skall då från och med redovisningsåret 1961/62 automatiskt höjas till respektive 85, 105 och 125 öre. På samma sätt skall en indexsänkning till 144 enheter resultera i en automatisk sänkning av bidragsunderlaget till respektive 75, 95 och 115 öre.

En förändring av bidragsunderlaget med fem öre motsvarar närmast en indexförändring av nio enheter vid ett bidragsunderlag av 80 öre $\left(\frac{9}{152} \times 80 = 4{,}7\right.$ öre), åtta enheter vid ett bidragsunderlag av 1 krona $\left(\frac{8}{152} \times 100 = 5{,}3\right.$ öre) och sex enheter vid ett bidragsunderlag av 1 krona 20 öre $\left(\frac{6}{152} \times 120 = 4{,}7\right.$ öre). Då jämkningen av bidragsunderlaget av praktiska skäl bör vara lika stor oavsett vilken bidragsunderlagsgrupp det gäller, har vi ansett en indexändring av åtta enheter utgöra ett lämpligt tal.

I detta sammanhang får vi framhålla, att därest intill tidpunkten för de nya bestämmelsernas ikraftträdande en mer väsentlig förskjutning i den allmänna prisnivån skulle inträda, detta bör kompenseras antingen genom att de av oss förordade bidragsunderlagsbeloppen respektive maximibidragsbeloppet i fråga om främmande elever justeras med hänsyn därtill eller att indexregleringen knytes till en konsumentprisindex av 152 enheter.

Vi har alltså funnit skäligt att, när förändringarna i konsumentprisindex blir så stora som minst åtta enheter, detta får komma till uttryck i en jämkning av bidragsunderlaget och att detta sker automatiskt utan särskild prövning. Vi har härmed velat undgå risken för kommunerna att efter en tid komma i den situationen, att bidragsunderlagsbeloppen uppenbarligen ej svarar mot det faktiska kostnadsläget. Det kan måhända invändas, att vi räknat med en alltför stor förändring av index, innan en automatisk reglering kan ske. Vi har emellertid dels velat undvika att frågan om ändring av bidragsunderlaget skall aktualiseras alltför snart och dels funnit att förändringar i bidragsunderlagen av praktiska skäl icke bör ske med lägre belopp än fem öre. Dessutom anser vi att en *viss* eftersläpning bör kunna godtagas. Vid fortsatt prisstegring kan detta medverka till

att önskvärda rationaliseringsåtgärder beträffande skolmåltiderna vidtages samtidigt som man vid motsatt prisutveckling näppeligen behöver befara att bidragsunderlaget blir alltför förmånligt, enär de av oss förordade beloppen är hållna i underkant i förhållande till dagens kostnadsläge.

Det förda resonemanget äger givetvis sin tillämpning också när det gäller statsbidraget till skolmåltider åt främmande elever. Vi förutsätter, att konsumentprisindex skall på enahanda sätt påverka det föreslagna maximibeloppet av en krona 25 öre, så att detta automatiskt höjes till en krona 30 öre respektive sänkes till en krona 20 öre, om index stiger respektive sjunker med minst åtta enheter.

Vi vill slutligen framhålla, att vi är väl medvetna om att allmänna konsumentprisindex innefattar även åtskilliga tjänster och förnödenheter, som ej är aktuella i samband med skolmåltiderna, men vi anser att den likväl bör kunna tillämpas för den grova beräkning, som det här gäller.

KAPITEL 7

Statsbidragsprocenten
Kostnadsfördelningen mellan stat och kommun

1. *Allmänna synpunkter*

Såsom framgår av tabell 1, har de årliga utgifterna för skolmåltiderna stegrats starkt under tidsperioden 1948—1955 eller från 22 466 000 kronor till 125 714 000 kronor. Givetvis spelar såväl skolmåltidsverksamhetens införande vid allt flera skolor som de allmänna prisfördyringarna in i sammanhanget. Än mera påfallande är förskjutningarna under ifrågavarande tidsperiod i förhållandet mellan statens respektive kommunernas andel i de totala utgifterna för ändamålet. Medan statens andel år 1948 uppgick till cirka 70 procent, hade den år 1955 sjunkit till endast cirka 22 procent. Detta innebär, att huvudbördan av skolmåltiderna överflyttats från staten till kommunerna.

I direktiven för vårt uppdrag framhålles bl. a., att vid översynen bör ifråga om kostnadsfördelningen noga beaktas den aktuella ekonomiska situationen för å ena sidan staten och å den andra primärkommunerna. Departementschefen har därjämte uttalat, att översynen icke bör innebära ett automatiskt återställande av den tidigare gällande kostnadsfördelningen.

Orsaken till den ändrade kostnadsfördelningen är den kraftiga stegringen av kommunernas skatteunderlag. Då statsbidragets storlek är beroende av detta skatteunderlag, har härigenom statsbidraget successivt minskat.

Ett rimligt krav på konstruktionen av statsbidraget bör vara att, om man vid en viss tidpunkt fastställer en bestämd kostnadsfördelning mellan stat och kommun, denna fördelning sedermera skall bestå i huvudsak oförändrad. Man bör alltså eftersträva en grund för statsbidragets bestämmande, som i möjligaste mån garanterar bidragets värdebeständighet.

2. *Allmänna statsbidragsutredningen*

Ett förslag till bidragsutformning, som syftar till att garantera bidragets värdebeständighet, har allmänna statsbidragsutredningen delgivit oss i den tidigare omnämnda promemorian angående statsbidragen till skolmåltider. Statsbidragsutredningen har utgått från att bidragskonstruktionen skall tillgodose två huvudsyften. Av dessa kan det ena sägas bestå däri, att den på varje särskild kommun belöpande delen av kostnaderna för den statsunderstödda verksamheten bör — efter avdrag av statsbidraget — bli lika i alla kommuner per skattekrona räknat. Det andra syftet är, att relationen mellan

å ena sidan statens och å andra sidan kommunernas kostnadsandelar skall bevaras oförändrad oberoende av de växlingar, som det genomsnittliga skatteunderlaget för landet undergår mellan olika år. Dessa syften har utredningen ansett sig kunna nå genom att konstruera en formel för beräkning av statsbidraget, som bygger på förhållandet mellan den enskilda kommunens skatteunderlag och det nyssnämnda genomsnittliga skatteunderlaget.

Utredningen har vid uppbyggandet av formeln utgått från att man först bör bestämma ett fast läge, omkring vilket procentsatsen skall variera. Detta fasta läge, vilket betecknas såsom *normalbidragsprocenten* (NSp), är den procentsats, varmed bidraget bedömes böra utgå, om bidragsprocenten är odifferentierad. Mot normalbidragsprocenten svarar *normalkommunandelen* (NKa), vilken är den procentsats, som vid ett odifferentierat statsbidrag anses böra gälla för bestämmande av kommunernas andel av den kostnad, varpå statsbidraget beräknas. Normalkommunandelens storlek kan således uttryckas genom likheten NKa = 100 — NSp. Fastställandet av normalbidragsprocentens storlek är en avvägningsfråga, som får bedömas med hänsyn till den fördelning av kostnaderna för viss verksamhet mellan stat och kommun, som anses lämplig.

Normalbidragsprocenten bör tillämpas för varje kommun, vars skatteunderlag per invånare kan anses motsvara det för landet i dess helhet normala skatteunderlaget per invånare, *normalskatteunderlaget* (Ns).

Statsbidragsutredningen har därefter diskuterat vilken metod för bestämmande av normalskatteunderlaget som bör tillämpas. Valet av metod har nämligen betydelse för verkningarna av formeln. Utredningen har betonat värdet av ett beräkningssätt, som oberoende av kommungränserna ger det mest rättvisande uttrycket för de skatteunderlagsförändringar, vilka bör påverka bidragstilldelningen; metoden bör även ge tillfredsställande garanti för att en fast, av växlingarna i skatteunderlaget oberoende relation bevaras mellan statens och kommunernas kostnadsandelar. Från dessa synpunkter har utredningen valt den metoden för bestämmande av normalskatteunderlaget, att detta uträknas såsom kvoten mellan totala antalet skattekronor och totala antalet invånare för hela landet. Denna metod har även, framhåller utredningen, den fördelen att normalskatteunderlaget är direkt angivet i Årsbok för Sveriges kommuner.

Beräkningen av normalskatteunderlaget bör enligt utredningens mening utgå från endast ett års taxeringar för hela riket. Detsamma bör gälla även beräkningen av den enskilda kommunens skatteunderlag.

Beräkningen av normalskatteunderlaget och av de enskilda kommunernas skatteunderlag bör hänföras till samma taxeringsår. I den nuvarande statsbidragskungörelsen föreskrives, att såsom en kommuns skatteunderlag för visst redovisningsår skall anses de skattekronor och skatteören, vilka enligt bestämmelserna i kommunalskattelagen påförts de till kommunen skattskyldiga i senast fastställda taxeringslängd för det kalenderår, som går

till ända samtidigt med redovisningsårets första hälft. Enligt allmänna statsbidragsutredningens mening bör uppgifterna i Årsbok för Sveriges kommuner läggas till grund för skatteunderlagsberäkningarna. Jämlikt kungörelsen 1946: 645 angående skyldighet för kommunala myndigheter att lämna uppgifter om utdebiterade kommunalutskylder åligger det kommunerna att till vederbörande statliga myndigheter insända uppgifter om utdebiteringen för visst år senast den 10 januari det påföljande året; härpå grundar sig uppgifterna i årsboken. Enligt vad statsbidragsutredningen inhämtat från statistiska centralbyrån möter ej hinder, att upplysningar om de enskilda kommunernas skatteunderlag och normalskatteunderlaget lämnas till kommunerna, så snart uppgifterna fastställts av centralbyrån. Detta torde regelmässigt äga rum i god tid före utgången av det redovisningsår rekvisitionen avser.

Enligt den nuvarande bidragsförfattningen rörande skolmåltiderna skall antalet skattekronor per invånare beräknas på grundval av taxeringarna för det kalenderår, som går till ända med redovisningsårets första hälft, samt invånarantalet i kommunen vid samma kalenderårs utgång. Denna beräkning skiljer sig något från det beräkningssätt, som eljest tillämpas vid liknande bidragskonstruktioner och som användes i Årsbok för Sveriges kommuner. Skattekrontalet per invånare beräknas i dessa fall efter invånarantalet vid taxeringsårets början. Denna metod anser utredningen böra införas även för skolmåltidsbidraget.

Med beaktande av det förut angivna syftet med skatteunderlagsdifferentieringen — nämligen att kostnaden per skattekrona för en statsunderstödd verksamhet skall vara lika för alla kommuner — har statsbidragsutredningen funnit den relationen mellan ifrågavarande faktorer böra föreligga, att kommunandelen (Ka) skall förhålla sig till normalkommunandelen (NKa) på samma sätt som kommunens skatteunderlag (Ks) förhåller sig till normalskatteunderlaget (Ns). Härigenom erhålles formeln $Ka = \frac{Ks}{Ns} Nka$ samt, enär statsbidragsprocenten (Sp) är detsamma som $100 - Ka$, $Sp = 100 - \frac{Ks}{Ns} NKa$.

Statsbidragsutredningen erinrar om att man vid nu förekommande regler för statsbidragsdifferentiering efter skatteunderlag har utgått från ett fixerat normalskatteunderlag och en med hänsyn till detta avvägd normalbidragsprocent. För det nuvarande skolmåltidsbidraget har dessa faktorer tjänat som underlag för beräkning av en fast kommunandelsfaktor, som utgjort kvoten $\frac{100 - NSp}{Ns}$. Då man utgått från normalskatteunderlaget 10 och normalbidragsprocenten 80, har faktorn $\left(\frac{100 - 80}{10} = \right) 2$ för kommunan-

delen erhållits. En kommuns procentuella andel i kostnaderna för skolmåltiderna erhålles därför alltid genom att kommunens skatteunderlag multipliceras med 2.

Statsbidragsutredningen framhåller, att den av utredningen förordade formeln överensstämmer med den nuvarande regeln för skolmåltidsbidraget därutinnan, att kommunandelen i båda fallen är direkt proportionell mot antalet skattekronor. På grund härav är den verkan de båda formlerna har för *differentieringen mellan de olika kommunerna* av bidragsprocenten för utgångsåret densamma. Beräkningen sker därvid på det sättet, att i termen 2 Ks i den nuvarande formeln insättes siffran för normalskatteunderlaget (t. ex. 35), varigenom erhålles normalkommunandelen ($2 \times 35 = 70$), och det sålunda erhållna värdet på NKa överföres till den nya formeln. Den sistnämnda formeln ger då för alla fall samma procentsats som den nuvarande.

Däremot ger de båda formlerna icke samma resultat vid *normalskatteunderlagsändringar mellan olika år,* enär i den nuvarande skolmåltidsformeln ingår en fast kommunandelsfaktor — siffran 2 — medan motsvarande faktor i den diskuterade nya formeln varierar efter de förändringar, som Ns årligen undergår.

Den nuvarande formeln tillgodoser således icke kravet på att ändringar i normalskatteunderlaget ej bör påverka kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna. För varje enhet, varmed normalskatteunderlaget stiger, ökar normalkommunandelen med 2 enheter (procent).

Statsbidragsutredningen erinrar om att det faktiska normalskatteunderlaget år 1946 uppgick till omkring 17,5 skattekronor per invånare. För en kommun med detta skatteunderlag utgick statsbidraget till skolmåltiderna med ($100 - 2 \times 17{,}5 =$) 65 procent, vilken siffra kan betecknas som den faktiska normalbidragsprocenten. Till följd av uppgången i normalskatteunderlaget under tiden efter år 1946 har normalbidragsprocenten undergått en betydande reducering, vilket framgår av följande av statsbidragsutredningen gjorda sammanställning.

År	Normalskatteunderlag	Normalbidragsprocent	Normalkommunandel
1946	17,4	65,2	34,8
1947	21,4	57,2	42,8
1948	22,7	54,6	45,4
1949	24,3	51,4	48,6
1950	25,0	50,0	50,0
1951	26,7	46,6	53,4
1952	34,3	31,4	68,6
1953	35,2	29,6	70,4
1954	35,6	28,8	71,2

Vid en övergång till den av utredningen ifrågasatta formeln $100 - \frac{Ks}{Ns}$ NKa kommer normalskatteunderlagets förändringar ej längre att leda till

ändringar av bidragsprocentens storlek i normalfallet. I formeln har nämligen NKa ett konstant värde (100 — normalbidragsprocenten) och Ks är i normalkommunen lika med Ns. I övrigt blir kommunandelen för de särskilda kommunerna beroende på förhållandet $\frac{Ks}{Ns}$, som antar olika värden under olika år beroende på växlingarna i skatteunderlagen.

Utredningen framhåller, att ett återställande av den fördelning av skolmåltidskostnaderna mellan stat och kommun, som gällde vid bidragsbestämmelsernas tillkomst, kan åstadkommas på olika sätt genom justeringar i den nuvarande bidragsformeln. Vill man emellertid även för framtiden, oberoende av skatteunderlagens växlingar, bevara den ursprungliga fördelningen 65 och 35 procent eller någon viss annan relation för statens och kommunernas andelar av kostnaderna, måste den av utredningen förordade formeln väljas.

Denna formel kan medföra procentsatser, som närmar sig eller blir 0 och 100 procent. Från synpunkten att bidragsgivningen bör i största möjliga utsträckning leda till att kommunerna per skattekrona räknat får svara för en lika stor utgift för verksamheten har utredningen ej något att erinra mot att procentsatserna i vissa fall kommer att ligga mycket nära de angivna gränserna. Det kan emellertid från vissa andra synpunkter anses mindre lämpligt, att procentsatserna varierar på detta sätt. Sålunda kan ett mycket högt statsbidrag verka i den riktningen, att kommunerna icke iakttager samma mått av sparsamhet som då kommunernas kostnadsandel är större. Av denna anledning synes det statsbidragsutredningen lämpligt, att statsbidraget ej må överstiga en viss gräns, t. ex. 80 procent.

Vid mycket låga procentsatser kan ett statsbidrag bli av så ringa betydelse för kommunens ekonomi, att det av förenklingsskäl kunde vara motiverat att bidrag ej utginge, då procentsatsen underskrede en viss gräns, t. ex. 10 procent. I sådant fall uppkomme emellertid ett tröskelproblem. Kommuner, vilkas procentsats kunde beräknas något understiga den nämnda gränsen, erhölle ej något statsbidrag alls, medan kommuner med ett obetydligt lägre skatteunderlag skulle få bidrag bestämt efter minimiprocenten. En annan utväg vore att bestämma bidraget till en viss lägsta procentsats, t. ex. 10 procent, att utgå även i de fall den enligt formeln beräknade procentsatsen understege minimigränsen. Mot denna metod kan invändas, att genom densamma statsbidrag skulle komma att utgå till vissa kommuner med högt skatteunderlag, vilka vid full tillämpning av formeln icke skulle ha erhållit något bidrag eller ett relativt obetydligt sådant. Då ifråga om skolmåltidsverksamheten kommuner med stort skatteunderlag för närvarande icke erhåller statsbidrag, anser sig utredningen icke böra för skolmåltidsbidragen föreslå en regel av antytt innehåll. Någon begränsning eller annan modifiering av formelns tillämpning på kommuner med högt skatteunderlag föreslår således ej utredningen.

Utredningen framhåller, att en återgång till bidragsnivån 1946/47, d. v. s. en normalbidragsprocent av 65, skulle i genomsnitt innebära mer än en fördubbling av nuvarande bidrag. I samband därmed skulle den övre gräns av skatteunderlag, vid vilken bidrag upphör att utgå, höjas från 50 till något över 100 skattekronor per invånare. Statens kostnader för bidragsgivningen skulle därvid öka från det för budgetåret 1955/56 anslagna beloppet 24 milj. kronor till sannolikt något mer än 50 milj. kronor.

3. De sakkunniga

Statsbidragsprocentens bestämmande

Den av allmänna statsbidragsutredningen konstruerade formeln för bidragets beräkning tillgodoser det av oss i det föregående angivna kravet på en regel, som garanterar statsbidragets värdebeständighet. Formeln synes vara enkel i användningen och ansluter sig till de regler, som statsbidragsutredningen förordat för andra bidrag. Om formeln godtages, skulle således även skolmåltidsbidraget ingå bland de enhetligt utformade statsbidragen. Även om dessa synpunkter i och för sig har sin betydelse, är det dock i första hand formelns egenskap att kunna garantera bidragets värdebeständighet, som föranleder oss att förorda, att formeln skall ersätta de nuvarande reglerna för bidragets beräkning.

Såsom statsbidragsutredningen framhållit, kan en tillämpning av formeln ge till resultat procentsatser, som närmar sig eller blir 0 och 100. Från synpunkten att bidragsgivningen bör i största möjliga utsträckning leda till att kommunerna per skattekrona räknat får svara för en lika stor utgift för verksamheten är intet att erinra häremot.

Ju mera statsbidragsprocenten närmar sig 100, desto mindre kan vederbörande kommuns intresse bli att sköta skolmåltidsverksamheten på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt. Denna synpunkt — det bör måhända betonas — bygger ingalunda på något misstroende mot kommunernas förmåga att ordna skolmåltiderna både bra och billigt, men den har sitt stöd i erfarenheten att den, som inte är ekonomiskt tillräckligt engagerad, icke heller stimuleras till sparsamhet. En begränsning uppåt finner vi ur denna principiella synvinkel väl motiverad. Såsom statsbidragsutredningen ifrågasatt, bör denna gräns sättas till 80, vilket sålunda innebär att bidragsprocenten ej får överstiga detta tal.

Statsbidragsutredningen har i fråga om den nedre gränsen pekat på olika alternativ. Det första av dessa avser att bidrag ej alls skall utgå, om den enligt formeln framräknade procentsatsen underskrider en viss gräns, såsom exempelvis 10 procent. Ett andra alternativ är att bestämma ett visst lägsta bidrag av t. ex. 10 procent, som skall utgå icke blott då uträkningen enligt formeln ger 10 procent utan även då resultatet blir en lägre procentsats. Det återstående alternativet är att låta den enligt formeln uträknade procentsatsen gälla ända ned till 0.

Vid valet mellan dessa alternativ vill vi i första hand erinra om att den nu ifrågavarande formeln förutom syftet att garantera bidragets värdebeständighet även avser att skapa en kommunerna emellan rättvis belastning, i det att kommunerna per skattekrona räknat skall få bära en lika stor utgift för skolmåltidsverksamheten. Formelns verkningar härutinnan bör icke utan tvingande skäl sättas ur kraft. Vårt ståndpunktstagande i det föregående i fråga om ett maximum för statsbidraget av 80 procent innebär i viss mån ett av särskilda omständigheter föranlett avsteg från denna princip, som får ganska ringa praktisk betydelse på grund av skatteunderlagets höjd i allmänhet inom kommunerna.

Några skäl för att den åsyftade principen icke skall följas till botten av bidragsskalan kan vi icke finna. Statsbidragsutredningen har såsom motivering för det första av de ovannämnda alternativen åberopat förenklingsskäl men har mot detsamma framhållit, att man med detta alternativ skulle skapa ett tröskelproblem. Kommuner, vilkas procentsats något understiger den valda gränsen, skulle nämligen icke erhålla något statsbidrag alls, medan kommuner med ett obetydligt lägre skatteunderlag skulle få bidrag efter minimiprocenten. I konsekvens med vad vi nyss framhållit om vikten av en rättvis fördelning mellan kommunerna av skolmåltidskostnaderna anser vi, att ett sådant resultat skulle vara otillfredsställande. Vi vill därjämte betona den psykologiska effekt, som enligt vår mening följer med att kommunerna överhuvud taget får statsbidrag, även om det är litet. I nuvarande läge, då ett flertal kommuner på grund av bidragsreglerna ej får något statsbidrag, har det visat sig föreligga risk för att kommunerna vill införa skyldighet för eleverna att betala för skolmåltiderna, vare sig det nu blir fråga om hela kostnaden för måltiden eller endast en del därav. Vi har oss exempelvis bekant, att en skolkommun beslutat att för dess egna elever påtaga sig en kostnad av 75 öre per elev och portion, medan eleverna själva måst betala återstoden. För främmande elever, vilka till ett stort antal finns vid ett högre allmänt läroverk i kommunen, betalar denna intet, utan eleverna får själva stå för hela kostnaden för måltiden. Den av skolkommunen införda ordningen med avgifter för måltiderna gör att statsbidrag ej heller kan utgå till främmande elever. Detta är i det nu avsedda fallet särskilt beklagligt, eftersom därigenom en överenskommelse med hemkommunen för flertalet av de främmande eleverna, vilken erbjudit sig att för dessa elever betala kostnaden utöver statsbidraget, icke går att genomföra.

Med hänsyn till vad nyss anförts anser vi, att statsbidraget bör utgå utan begränsning i nedåtgående riktning av den enligt formeln framräknade procentsatsen. Vi avstyrker således det första av de ifrågavarande alternativen och anser oss icke heller böra ifrågasätta att alla kommuner, som enligt formeln skulle få bidrag efter en lägre procentsats än 10, skulle erhålla statsbidrag med 10 procent.

Vårt förslag innebär sammanfattningsvis, att den av allmänna statsbidragsutredningen utarbetade formeln skall tillämpas vid uträkningen av det procenttal, som skall vara bestämmande för statsbidraget till vederbörande kommun, att bidragsprocenten maximeras till 80 samt att någon nedre gräns icke sättes. Liksom för närvarande bör dock Kungl. Maj:t äga befogenhet att medge en högre procentsats, om synnerliga skäl därtill föranleder.

Vårt förslag innebär också ett förordande av allmänna statsbidragsutredningens förslag rörande beräkningen av normalskatteunderlaget. Detta innebär, att ett för varje år i Årsbok för Sveriges kommuner angivet normalskatteunderlag skall ingå i formeln. Allmänna statsbidragsutredningen har framhållit, att statistiska centralbyrån torde kunna lämna en förhandsuppgift om normalskatteunderlaget för det förflutna året i god tid före utgången av det redovisningsår rekvisitionen avser. Det synes lämpligt, att denna förhandsuppgift, som sålunda meddelas åtskillig tid innan Årsbok för Sveriges kommuner beräknas utkomma, skall befordras till kommunernas kännedom genom Aktuellt från skolöverstyrelsen.

Fastställandet av normalbidragsprocenten. Kostnadsberäkningar

Skolmåltidsbidraget har till syfte icke blott att avlasta kommunerna en del av kostnaderna för skolmåltidsverksamheten utan även att stimulera kommuner, som ännu icke har skolmåltider, att införa dylika. Det torde emellertid förhålla sig så, att den nuvarande betydande omfattningen av skolmåltidsverksamheten (jfr tabell 2) i sig själv utgör en pådrivande faktor härvidlag, enär det torde vara en naturlig strävan hos kommunerna att icke vilja lämna sämre service åt de egna invånarna än vad flertalet andra kommuner ger. Det lärer numera i allmänhet icke vara en principiellt avvisande inställning utan praktiska svårigheter, främst lokalbrist, som fördröjer det allmänna införandet av skolmåltider. Det kan med hänsyn härtill vara befogat att nu hålla en lägre normalbidragsprocent än vad vid det nuvarande bidragssystemets införande ansågs nödvändigt. Vi anser också en återgång till en genomsnittlig bidragsprocent av 65 från nuvarande cirka 17 icke skäligen kunna ifrågasättas med hänsyn till de ekonomiska konsekvenserna för statsverket. Andra möjligheter bör därför övervägas.

För att få en överblick över de ekonomiska konsekvenserna har vi utfört vissa kostnadsberäkningar. Utgångspunkten har därvid varit dels de av oss i det föregående förordade bidragsunderlagen dels ock den omfattning av skolmåltidsverksamheten, som påverkat anslagsbelastningen för budgetåret 1957/58. För främmande elever har vi räknat med ett genomsnittligt bidrag av en krona. Vi har beaktat inslaget av B- och C-måltider i viss utsträckning liksom även vårt förslag i det föregående om statsbidrag till skolköksmåltider. Vid beräkningen har antagits, att skolmåltidsverksam-

heten pågått 200 läsdagar och att frånvarofrekvensen uppgått till fyra procent.

Beräkningarna har visat, att statsbidragskostnaderna för skolmåltidsverksamheten under redovisningsåret 1957/58 skulle ha uppgått till nedannämnda belopp vid en normalbidragsprocent av 50, 40, 30 respektive 20. Till jämförelse kan nämnas, att den egentliga statsbidragskostnaden för detta redovisningsår torde ha uppgått till ca 23,5 miljoner kronor. (På grund av sättet för statsbidragets utbetalande har emellertid anslagsbelastningen för nämnda redovisningsår stannat vid i runt tal 21,8 miljoner kronor.)

Normalbidragsprocent	Statsbidragskostnad	Ökning
50	64,5 mkr	41,0 mkr
40	52,9 »	29,4 »
30	41,3 »	17,8 »
20	29,7 »	6,2 »

Av sammanställningen framgår, att statsbidragskostnaden vid en normalbidragsprocent av 20 skulle redovisningsåret 1957/58 ha blivit 6,2 miljoner kronor högre än den i verkligheten torde ha varit. Normalbidragsprocenten för nämnda redovisningsår har legat omkring 17 (normalskatteunderlaget för riket utgjorde nämligen i runt tal 41 kronor 50 öre). Härav torde man kunna draga den slutsatsen, att av ökningen på 6,2 miljoner kronor cirka 3 miljoner kronor hänför sig till våra förslag om högre bidragsunderlagsbelopp, högre maximibidrag för måltider åt främmande elever samt statsbidrag till skolköksmåltider.

Enligt nuvarande bestämmelser kan kommun, som har ett skatteunderlag av minst 50 kronor, icke få något statsbidrag till måltider åt kommunens egna elever. I vilken omfattning kommunerna vid tillämpning av den av oss förordade formeln blir utan statsbidrag beror på hur normalbidragsprocenten bestämmes. Sålunda skulle Stockholm, som nu har ett skatteunderlag av i runt tal 62 kronor och ej åtnjuter bidrag, få dylikt bidrag med 20,4 procent vid en normalbidragsprocent av 50, med 4,5 procent vid en normalbidragsprocent av 40 men intet bidrag alls vid en normalbidragsprocent av 30.

Ett återställande av den ursprungliga relationen mellan statens och kommunernas andelar i de statsbidragsberättigade måltidskostnaderna (65 procent för staten) kan, såsom nyss sagts, icke komma i fråga. I vårt den 13 december 1956 avgivna betänkande angående statsbidrag till byggnader för det allmänna skolväsendet har vi förordat, att statsbidraget skulle bestämmas enligt enahanda formel och att normalbidragsprocenten skulle fastställas till 50. Det kan övervägas att använda samma procenttal i nu förevarande sammanhang. Därvid bör emellertid beaktas, dels att statens ge-

nomsnittliga kostnadsandel i fråga om skolbyggen redan låg vid ungefär 38 procent och dels att det då rörde sig om ett engångsbidrag. När det som nu gäller ett löpande driftbidrag synes anspråken på statens medverkan kunna sättas lägre. Vi har stannat för att föreslå 40 procent, vilket dock innebär, att staten påtager sig en mer än dubbelt så stor andel av statsbidragsunderlaget för skolmåltidsverksamheten mot nu. Som synes av sammanställningen skulle statsverkets kostnader redovisningsåret 1957/58 ha uppgått till 52,9 miljoner kronor vid en normalbidragsprocent av 40 och med tillämpning av våra förslag i övrigt. Med hänsyn till utbetalningsföreskrifterna skulle dock huvuddelen av höjningen ha belastat först 1958/59 års anslag.

Därest våra förslag genomföres från och med den 1 juli 1959, torde anslagsbehovet för budgetåret 1959/60 kunna approximativt uppskattas till cirka 34 miljoner kronor. Utgångspunkten har därvid varit det av skolöverstyrelsen i anslagsäskandena för nämnda budgetår föreslagna beloppet av 22 miljoner kronor, varjämte räknats med att högst 40 procent av den bidragsökning å cirka 30 miljoner kronor, som föranledes av våra förslag, kommer att som förskott belasta samma budgetårs anslag.

KAPITEL 8

Inventariekostnader

Förslagsanslaget till Bidrag till anskaffande av inventarier för skolmåltider är för budgetåret 1958/59 uppfört med 400 000 kronor. Till jämförelse kan nämnas, att för budgetåret 1952/53 anvisades 1 400 000 kronor. Dessa siffror avspeglar en kraftigt minskad efterfrågan på bidrag.

I det föregående har redogjorts för nu gällande bestämmelser angående detta statsbidrag. Syftet med bidragsformen kommer bäst till uttryck i 1941 års befolkningsutrednings förutnämnda betänkande om skolmåltiderna. Därav framgår, att ett starkt behov av ändamålsenliga inventarier ansågs föreligga för ett rationellt ordnande av skolmåltider. Väsentliga brister i detta avseende kunde konstateras vid tidpunkten för utredningens undersökningar. Ett mindre tillfredsställande inköpsförfarande samt avsaknaden av tillräcklig standardisering på området angavs vara anledningar till de rådande förhållandena.

Allmänna statsbidragsutredningen har i sin promemoria angående statsbidraget till skolmåltider även upptagit inventariebidraget till behandling. Utredningen utgår i sina bedömningar från det skäl, som låg till grund för bidragets införande, nämligen att kommunerna genom bidraget skulle stimuleras att förse lokalerna med fullgod utrustning. Utredningen finner, att detta motiv numera väsentligt har förlorat i styrka. Därest den ursprungliga kostnadsrelationen mellan staten och kommunerna helt eller delvis skulle återställas, skulle skolmåltidsbidraget komma att kräva så stora ekonomiska insatser av statsmakterna, att en splittring av statens insatser inom detta område på ett betydande skolmåltidsbidrag och ett tämligen oväsentligt inventariebidrag icke vore nödvändigt med hänsyn till de faktiska omständigheterna.

Vi vill för vår del i sak instämma med allmänna statsbidragsutredningen. Vårt ståndpunktstagande är främst grundat på det intresse, varmed kommunerna numera omfattar skolmåltidsverksamheten. Därigenom synes det väsentligaste motivet för bidragsformens bibehållande ha bortfallit. Även vid ändrade relationer mellan kommunernas och statens ekonomiska insatser för skolmåltidsverksamheten kommer kommunernas åtaganden att bli av sådan storleksordning, att inventariebidraget i jämförelse därmed helt torde förlora sin stimulerande effekt. Rationaliseringen av statsbidrags-

givningen genom förenklade bidragsgrunder och koncentration till ett färre antal bidrag finner vi vidare vara ett icke oväsentligt skäl för bidragets avskaffande. I sammanhanget må erinras, att det tidigare utgående särskilda inventariebidraget till skolbyggnader numera, med visst undantag, på vårt förslag slopats.

KAPITEL 9

Rekvisitionsförfarandet

Enligt gällande bestämmelser för rekvisition av statsbidrag till anordnande av skolmåltider skall i rekvisitionen för varje skola lämnas uppgift om antalet i måltiderna i regel deltagande elever, antalet utspisningsdagar och antalet utspisade måltider. Sistnämnda siffra grundar sig på ett sammandrag av den journal, som föres vid varje skola, där bespisning är anordnad. I journalen angives för varje dag, hur många barn som deltagit i skolmåltiden. På grundval av journalens uppgifter är det således möjligt att exakt beräkna det antal måltider, som utspisats. Bidragsunderlaget beräknas för närvarande på denna siffra. Uppgifterna om antalet i måltiderna i regel deltagande elever och antalet utspisningsdagar torde närmast vara avsedda att möjliggöra en viss summarisk kontroll av uppgifterna om antalet utspisade måltider.

Allmänna statsbidragsutredningen har ifrågasatt, om icke en viss förenkling vid beräkningen av bidragsunderlaget skulle kunna genomföras på så sätt, att antalet måltider beräknades på grundval av uppgifterna om antalet till deltagande anmälda barn och antalet bespisningsdagar. Härigenom skulle journalföringen bli obehövlig som underlag för statsbidragsrekvisitionen. Givetvis skulle en dylik omläggning innebära, att beräkningen av antalet måltider bleve mindre exakt än för närvarande. Sannolikt komme måltidernas antal i regel att öka något, berocnde på att bidrag skulle komma att utgå även för sådana måltider, som till följd av elevers tillfälliga frånvaro icke utspisats. Då det i de flesta fall torde vara svårt att förutse omfattningen av sådan frånvaro och minska mängden tillagad mat med hänsyn härtill, kunde det icke anses helt omotiverat, att bidrag utginge även för icke utnyttjade måltider. Tillredningskostnaderna torde i många fall ej märkbart minska till följd av att vissa dagar ett något mindre antal barn utspisades än vad som regelmässigt vore fallet.

Vi har sökt bilda oss en uppfattning om hur pass stor frånvarofrekvensen vid skolmåltiderna i allmänhet är. Enligt tillgängliga statistiska uppgifter torde frånvarofrekvensen i realskolan approximativt kunna uppskattas till i genomsnitt 3,7 procent per år. I gymnasiet torde motsvarande siffra kunna beräknas till 4,5 procent. För den obligatoriska skolan finns ingen sammanfattande statistik, men man torde av vissa stickprovsunder-

sökningar att döma vara berättigad att räkna med en frånvaroprocent av omkring 4.

Om man med ledning härav uppskattar den genomsnittliga frånvarofrekvensen till cirka 4 procent, skulle ett genomförande av allmänna statsbidragsutredningens förslag för närvarande innebära, att statsbidrag skulle utgå för ungefär 6,1 miljoner ej utspisade portioner. Utgår man från det av oss förordade bidragsunderlaget av 80 öre för måltid vid bespisningsenhet med fler än tre avdelningar och den av oss föreslagna normalbidragsprocenten 40, skulle statsbidraget för dessa måltider belöpa sig till i runt tal 1,9 miljoner kronor.

Med hänsyn härtill har det synts oss icke rimligen kunna ifrågakomma, att rekvisitionsförfarandet förenklas därhän, att statsbidraget beräknas enbart på grundval av uppgifter om antalet till deltagande anmälda elever och antalet bespisningsdagar. Självfallet bör statsbidraget på ett eller annat sätt anknytas till det verkliga antalet utspisade måltider. Men vi anser, att detta bör kunna göras mer schematiskt än med det nuvarande systemet. Vi föreslår, att det antal måltider, som framkommer genom att man multiplicerar antalet bespisningsdagar med antalet till deltagande anmälda elever, skall minskas med fyra procent, motsvarande en beräknad genomsnittlig frånvaro från måltiderna. Man skulle härigenom vinna rätt mycket i förenkling genom att det detaljerade journalförandet icke längre behövdes för statsbidragets skull och genom att granskningen av rekvisitionerna underlättades, samtidigt som det från statens sida kunde sägas, att man uppfyllde rimliga krav på noggrannhet vid statsbidragsgivningen. Från kommunalt håll torde man väl knappast göra några invändningar mot ett sådant schematiskt system, som ju är i linje med vad man i förenklingssyfte strävat efter och delvis genomfört i fråga om andra statsbidrag. Med anledning av vad allmänna statsbidragsutredningen anfört därom, att det icke kunde anses helt omotiverat att bidrag utginge även för icke utnyttjade måltider, enär det kunde vara svårt att förutse omfattningen av frånvaron och avpassa mängden tillagad mat därefter, vill vi framhålla, att det i allmänhet torde vara möjligt att vid en bespisningsenhet rätt snart göra en ungefärlig uppskattning av frånvarofrekvensen under året eller olika delar därav.

KAPITEL 10

Författningsbestämmelser m. m.

Vi har utarbetat förslag till ny kungörelse om statsbidrag till anordnande av skolmåltider *(bilaga)*, avsedd att ersätta den nuvarande kungörelsen 1946: 553. Vi räknar med att den nya kungörelsen skall träda i kraft den 1 juli 1959. I anslutning till kungörelseförslaget må framhållas följande.

1 §. Uppräkningen av de läro- och undervisningsanstalter, beträffande vilka statsbidrag till anordnande av skolmåltider må utgå, överensstämmer i sak med vad som nu gäller, dock att övningsskola vid lärarhögskola tillagts. Utöver detta tillägg av i huvudsak formell natur har vi icke funnit oss böra föreslå någon utökning av den statsbidragsberättigade kretsen av läroanstalter. De framställningar av sjöfartsstyrelsen och konstfackskolans styrelse om statsbidrag till skolmåltider även vid sjöbefälsskolorna respektive teckningslärarinstitutet, som Kungl. Maj:t överlämnat till oss för övervägande, har vi ansett icke böra föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Som motivering för detta ställningstagande må följande anföras.

Till stöd för sin framställning har sjöfartsstyrelsen framhållit, att kungörelsen 1953: 530 angående studiehjälp åt elever vid vissa läroanstalter vore tillämplig på *sjöbefälsskolorna* och att flera fackutbildningsanstalter redan vore berättigade till statsbidrag för anordnande av skolmåltider. Undantagandet av sjöbefälsskolorna från denna förmån vore icke ägnat att underlätta rekryteringen till sjöbefälsbanan, där för närvarande stor brist rådde på utbildat folk.

För närvarande finns sjöbefälsskolor i Stockholm, Göteborg, Malmö, Kalmar och Härnösand. Enligt vad vi inhämtat bedrives undervisningen dels å en nautisk linje för utbildning av fartygsbefäl och dels å en maskinteknisk linje för utbildning av maskinbefäl. Kurs i sjökaptens- och styrmansklass, sjöingenjörs- och maskinteknikerklass samt maskinistklass skall, då undervisningen är lagd såsom aftonkurs, omfatta minst 38 och högst 40 veckor. Kurs i skeppar- och maskinistklass skall, då denna är dagkurs, omfatta i östersjöskepparklass 10 veckor, i nordsjöskepparklass 12 veckor och i maskinistklass 16 veckor. Lärokurs i förberedande klass skall omfatta 102 läsdagar.

Av följande sammanställning framgår antalet elever i dagkurser vid sjöbefälsskolorna under budgetåret 1956/57 (höst- och vårterminskurser)

respektive under år 1957 (kalenderårskurser). Skepparkurserna har icke medtagits, då dessa pågår endast under jämförelsevis begränsad tid.

	1956/57	1957	Summa
Nautisk linje			
Sjökaptensklass	68	64	132
Styrmansklass	59	93	152
Maskinteknisk linje			
Sjöingenjörs- och maskinteknikerklass	121	31	152
Maskinistklass	10	113	123
Förberedande kurser	92	42	134
	350	343	693

Elevernas genomsnittsålder under den senaste 10-årsperioden framgår av följande översikt:

Utbildning	Genomsnittsålder
Nautisk linje	
Sjökaptensklass	27 år
Styrmansklass	25,2 år
Maskinteknisk linje	
Sjöingenjörs- och maskinteknikerklass	28,2 år
Maskinistklass	26,6 år

Av den lämnade redogörelsen framgår, att utbildningen vid sjöbefälsskolorna äger rum i förhållandevis kortvariga kurser och att elevernas genomsnittsålder är ganska hög. Det bör vidare nämnas, att eleverna före genomgång av kurs skall ha varit i praktiskt arbete under minst tre år, varunder de torde ha haft vissa inkomster. Med hänsyn till dessa omständigheter har vi ansett, att ett utsträckande av statsbidragsmöjligheterna även till sjöbefälsskolorna skulle innebära ett avsteg från de principer, som torde ha varit vägledande för den en gång gjorda gränsdragningen mellan statsbidragsberättigade och icke statsbidragsberättigade läro- och undervisningsanstalter, och kunna få en icke önskvärd prejudicerande verkan för andra dylika anstalter, vilkas elever icke för närvarande åtnjuter fria skolmåltider med statsbidrag. Det är riktigt, som sjöfartsstyrelsen framhåller, att enligt kungörelsen 1953: 530 angående statlig studiehjälp åt elever vid vissa läroanstalter studielån och, såvitt gäller dagkurserna, även stipendier kan utgå åt eleverna vid sjöbefälsskolorna. Att dylik studiehjälp utgår samtidigt som statsbidrag icke utgår till skolmåltider är emellertid ett förhållande, som gäller vid åtskilliga lärarutbildnings- och fackutbildningsanstalter, och synes således icke i och för sig kunna tagas till intäkt för ett bifall till framställningen.

Till stöd för framställningen från *konstfackskolan* om statsbidrag till skolmåltider vid teckningslärarinstitutet har framhållits, att konstindustriella dagskolans och högre konstindustriella skolans elever åtnjuter fria skolmåltider, medan denna förmån icke utgår till eleverna vid tecknings-

lärarinstitutet. För dessa elever har dock utverkats förmånen, att de mot en ersättning av en krona 10 öre får intaga samma måltid som övriga elever. Vidare uppgives, att teckningslärarinstitutets elever ofta bedriver studier under vanskliga ekonomiska förhållanden.

Utbildningen vid teckningslärarinstitutet är treårig och omfattar ca 250 dagar per år. Omkring 100 elever deltager i undervisningen. Såsom villkor för inträde vid institutet gäller bland annat, att eleverna skall vara fyllda 17 men ej 35 år. Elevernas genomsnittsålder varierar enligt uppgift mellan 19 och 21 år.

Vi vill erinra om att elever vid lärarutbildningsanstalter, t. ex. folkskoleseminarierna, icke erhåller fria skolmåltider. Ett utsträckande av statsbidragsgivningen till teckningslärarinstitutet skulle sannolikt medföra konsekvenser även i fråga om andra lärarutbildningsanstalter. Med hänsyn härtill har vi icke ansett oss kunna förorda bifall till framställningen.

2 §. Här införes i författningstexten begreppet *A-måltid* såsom liktydigt med den normala måltiden, bestående av smörgås och mjölk samt en lagad rätt. Det har vid det praktiska handhavandet av skolmåltidsverksamheten visat sig önskvärt med en kortfattad benämning på denna måltidstyp. I konsekvens härmed bör de båda övriga måltidstyperna, nämligen oslofrukost respektive gröt eller välling, benämnas *B-* respektive *C-måltider*. Sistnämnda beteckningar har införts i författningsförslagets övergångsbestämmelse.

Såsom ett av villkoren för erhållande av statsbidrag till skolmåltider gäller för närvarande, att måltiden i princip skall stå öppen för alla elever, som önskar deltaga däri. Av tekniska skäl, framför allt lokalsvårigheter, har emellertid medgivits, att skolmåltiderna må kunna begränsas till vissa grupper av elever. Detta avsteg från huvudprincipen har utformats olika allt efter som fråga är om skola tillhörande folkskoleväsendet eller annan läroanstalt. För folkskoleväsendet har bestämmelsen utformats som en övergångsbestämmelse med begränsad giltighetstid. Från början sattes gränsen till den 1 juli 1951, men har sedan två gånger framflyttats, senast genom kungörelsen 1954: 413 intill den 1 juli 1960. Det har vidare förutsatts, att skolöverstyrelsen skulle för särskilda fall kunna medge en senare tidpunkt än den som sålunda fastställts. För de övriga läroanstalterna åter har undantagsregeln intagits i kungörelsens 2 § utan annan tidsbegränsning än att ifrågavarande undantagsmöjlighet står öppen »intill dess Kungl. Maj:t annorlunda förordnar».

Bakgrunden till den olika utformningen av berörda undantagsmöjlighet har varit att man beträffande folkskolorna ansett sig kunna räkna med att det borde vara möjligt att medhinna utbyggandet av skolmåltidsverksamheten till full omfattning under en förhållandevis kort övergångstid. Departementschefen framhöll i propositionen 1946: 174, att han delade befolkningsutredningens uppfattning, att det borde kunna ske under en

tid av fem år. I fråga om de högre skolorna ansågs förutsättningarna för att kunna göra skolmåltiderna tillgängliga för samtliga elever mindre gynnsamma med hänsyn till att det i vissa fall rörde sig om mycket stora skolenheter med för skolmåltidsverksamhet ofta mycket ogynnsamma lokalhållanden och till att erfarenheter av en mera rationellt ordnad skolbarnsbespisning nästan helt saknades vid dessa skolor. Skolmåltidsverksamheten vid dessa skolor skulle därför tills vidare närmast ha karaktären av försöksverksamhet, vilken främst avsågs täcka de behov, som från alla håll erkänts vara särskilt angelägna.

I dag — tolv år efter kungörelsens ikraftträdande — är läget dock alltjämt det, att åtskilliga kommuner icke alls eller endast i begränsad omfattning kan anordna måltidsverksamhet vid folkskolan på grund av lokalsvårigheter. Såvitt nu kan bedömas torde också möjligheterna till ett fullständigt utbyggande av denna verksamhet inom det obligatoriska skolväsendet förbli begränsade för en rätt lång tid framåt. Med hänsyn härtill synes det oegentligt, att möjligheterna för en kommun att få statsbidrag till måltider, även om icke alla elever som så önskar kan få deltaga däri, skall ha karaktären av en övergångsbestämmelse, varför i vårt författningsförslag stadgandet i 2 § under 2) innefattar även folkskoleväsendet.

Det nuvarande stadgandet i 2 § under 6) angående tillsynen vid skolmåltiderna har oförändrat upptagits i kungörelseförslaget. Vi har icke ansett det ligga inom ramen för vårt uppdrag att underkasta nämnda bestämmelse någon omprövning. Erinras må för övrigt att särskilda sakkunniga haft att utreda berörda spörsmål och den 7 april 1955 avgivit betänkande i ämnet.

6 §. För närvarande gäller, att anmälan om planerat igångsättande av skolmåltidsverksamhet eller mera väsentligt utbyggande av dylik verksamhet skall, såvitt gäller folkskoleväsendet, insändas till skolöverstyrelsen genom vederbörande statens folkskolinspektör. Med hänsyn till den omorganisation av den regionala skolledningen, som trätt i kraft den 1 juli 1958, torde ifrågavarande anmälan, såvitt gäller under länsskolnämnderna stående läroanstalter, böra göras genom dessa nämnder.

Övergångsbestämmelsen. Då möjligheterna till statsbidrag till B- och C-måltider bör finnas även framdeles föreslår vi, att rätten därtill utsträckes att gälla intill den 1 juli 1965 eller den senare tidpunkt, som Kungl. Maj:t efter framställning i varje särskilt fall medgiver.

KAPITEL 11

Sammanfattning och hemställan

Vi har föreslagit ändrade bestämmelser i vad gäller såväl fastställandet av statsbidragsunderlaget som bestämmandet av statsbidragsprocenten.

I fråga om *bidragsunderlaget* har vi funnit starka skäl föreligga för att alltjämt behandla de små bespisningsenheterna förmånligare än de större. Det nuvarande systemet med ett högre bidragsunderlag för bespisningsenheter med högst två läraravdelningar än för övriga bespisningsenheter har vi därför ansett böra ytterligare något utvecklas och förordar, att bidragsunderlaget differentieras i tre grupper, nämligen en för bespisningsenheter med endast en läraravdelning, en för bespisningsenheter med två eller tre avdelningar samt en för övriga bespisningsenheter. För sistnämnda grupp föreslås ett bidragsunderlag av 80 öre per måltid, vilket innebär en höjning med 10 öre. För bespisningsenheter med två eller tre avdelningar föreslås en krona per måltid, innebärande en höjning med 10 öre i fråga om två avdelningar och 30 öre i fråga om tre avdelningar. För de minsta enheterna med en avdelning förordar vi slutligen, att bidragsunderlaget sättes till en krona 20 öre per måltid, en ökning med 30 öre.

Samtidigt bör en uppräkning göras även av det nuvarande bidragsunderlaget av 35 öre för oslofrukost (smörgås med pålägg och mjölk samt frukt eller grönsak) och 20 öre för måltid med gröt eller välling. Vi föreslår, att bidragsunderlaget för oslofrukost bestämmes till 50 procent av bidragsunderlaget för vanlig måltid samt för måltid med gröt eller välling till 25 procent därav, samt förutsätter, att även dessa bidragsunderlag differentieras efter antalet avdelningar i bespisningsenheterna.

Vad nu sagts avser skolmåltider till i kommunen hemmahörande elever. När det gäller spörsmålet om statsbidrag till skolmåltider för främmande elever har vi kommit till den uppfattningen, att det nuvarande systemet med att staten i princip skall stå för hela måltidskostnaden bör tills vidare upprätthållas i avvaktan på närmare erfarenheter av bestämmelserna i skolstyrelselagen om samverkan mellan kommuner på skolans område. Statsbidraget bör emellertid bättre avpassas efter de verkliga kostnaderna. Efter övervägande av olika på frågan inverkande omständigheter förordar vi, att den nuvarande maximigränsen för statsbidrag till dylika måltider höjes från 85 öre till 1 krona 25 öre per måltid och att således skolkommunen får uppbära statsbidrag för måltider till främmande elever med

belopp, motsvarande kommunens självkostnad, dock med högst nyssnämnda belopp.

Vi har sökt åstadkomma icke endast en av ändringarna i den allmänna prisnivån föranledd höjning av de nuvarande bidragsunderlagsbeloppen utan också någon anordning för att göra de nya beloppen värdebeständiga. I sådant syfte har vi undersökt möjligheterna att på något sätt indexreglera bidragsunderlaget. Av olika skäl har vi icke ansett oss kunna framlägga förslag om kontinuerlig indexreglering, men vi förordar en anordning, som innefattar garantier för att bidragsunderlaget icke skall komma att släpa efter alltför mycket vid större förskjutningar i den allmänna prisnivån. Vårt förslag innebär att, därest allmänna konsumentprisindex förändras — uppåt eller nedåt — med minst åtta enheter i förhållande till läget den 1 juli 1959, då de nya bestämmelserna förutsättes skola träda i kraft, en automatisk upp- eller nedräkning av bidragsunderlaget skall ske med fem öre. Följande kan tjäna som exempel. Gällande konsumentprisindex är 152. Det antages att denna är oförändrad den 1 juli 1959 men därefter successivt stiger och i mars 1961 uppgår till 160 enheter. Beloppen i de olika bidragsunderlagsgrupperna skall då från och med redovisningsåret 1961/62 automatiskt höjas till respektive 85, 105 och 125 öre. På samma sätt skall en indexsänkning till 144 resultera i en automatisk sänkning av bidragsunderlaget till respektive 75, 95 och 115 öre. Vi förutsätter vidare, att maximibeloppet för bidrag till måltider åt främmande elever skall på enahanda sätt påverkas och alltså höjas till en krona 30 öre eller sänkas till en krona 20 öre.

Vi har i detta sammanhang även tagit upp frågan, om statsbidrag enligt skolmåltidskungörelsen skall kunna utgå till måltider, som elever erhåller i samband med undervisningen i hemkunskap—hushållsgöromål (s. k. skolköksmåltider). Vi föreslår, att dessa måltider i statsbidragshänseende likställes med vanliga måltider och att bidragsunderlaget genomgående bestämmes till 80 öre för måltid, enär undervisningen i hemkunskap—hushållsgöromål så gott som undantagslöst torde vara förlagd till större skolenheter.

Procentsatsen för skolmåltidsbidraget föreslår vi differentierad efter vederbörande kommuns skatteunderlag, satt i relation till normalskatteunderlaget för riket med användande av en av allmänna statsbidragsutredningen förordad formel, som ser ut på följande sätt.

$$\text{Statsbidragsprocenten} = 100 - \frac{\text{kommunens skatteunderlag} \times \text{normalkommunandelen}}{\text{normalskatteunderlaget}}$$

Kommunens skatteunderlag respektive normalskatteunderlaget för visst redovisningsår uträknas med ledning av antalet skattekronor i kommunen respektive landet i dess helhet för det kalenderår, som går till ända samtidigt med redovisningsårets första hälft, samt folkmängden vid nämnda

kalenderårs början. Normalskatteunderlaget finnes angivet i Årsbok för Sveriges kommuner.

Formeln förutsätter fastställandet av en viss normalbidragsprocent, som skall tillämpas, när kommunens skatteunderlag är lika med normalskatteunderlaget. Den på kommunen då fallande delen av bidragsunderlaget kallas normalkommunandelen. Vi föreslår, att normalbidragsprocenten bestämmes till 40. Som exempel på formelns tillämpning kan anföras följande.

En kommuns skatteunderlag per invånare är 25 kronor och normalskatteunderlaget per invånare är 41 kronor. Med en normalbidragsprocent av 40 blir normalkommunandelen 60 procent. Statsbidraget utgår alltså med

$100 - \frac{25 \times 60}{41} = 63{,}4$ eller avrundat 63 procent. Denna procentsats förblir sedan oförändrad, så länge den inbördes relationen mellan kommunens skatteunderlag och normalskatteunderlaget för riket består.

Teoretiskt kan formeln medföra, att statsbidragsprocenten blir 100, men i verkligheten torde de högsta procentsatserna komma att ligga mellan 80 och 90 procent. Vi förordar, att statsbidraget må utgå med högst 80 procent. I fråga om kommuner med högt skatteunderlag kommer statsbidragsprocenten att nedgå till 0. Det har övervägts att sätta en nedre gräns för bidraget, t. ex. att bidraget aldrig skulle utgå efter en lägre procentsats än 10, men vi har stannat för att ej förorda någon dylik begränsning nedåt.

Liksom för närvarande gäller förordar vi, att Kungl. Maj:t skall äga befogenhet att, då synnerliga skäl är därtill, fastställa högre bidragsunderlag och högre procentsats än som följer av de föreslagna bestämmelserna.

Det särskilda *statsbidraget till inventarier* för skolmåltider föreslås slopat.

I fråga om *rekvisitionsförfarandet* förordar vi, att statsbidraget skall beräknas på grundval av uppgifter om antalet bespisningsdagar under året och antalet till deltagande anmälda elever, varvid antalet måltider minskas med fyra procent, motsvarande en beräknad genomsnittlig frånvaro från måltiderna. En viss förenkling av rekvisitionsförfarandet kan härigenom ske.

Vi har — med ett undantag, som är av huvudsakligen formell natur — icke ansett oss böra föreslå någon utökning av den statsbidragsberättigade kretsen av läroanstalter och avstyrker därför framställningar av sjöfartsstyrelsen och konstfackskolans styrelse om statsbidrag till skolmåltider vid sjöbefälsskolorna respektive teckningslärarinstitutet.

Ett genomförande av våra förslag kan för budgetåret 1959/60 beräknas föranleda en statsbidragsökning med i runt tal 30 miljoner kronor. Med hänsyn till sättet för statsbidragets utbetalande torde dock högst 12 miljoner kronor därav komma att belasta anslaget för nämnda budgetår.

Under hänvisning till vad sålunda anförts hemställer sakkunniga för översyn av vissa statsbidrag på skolväsendets område, att Kungl. Maj:t måtte

dels föreslå riksdagen att godkänna de av oss föreslagna grunderna för statsbidrag till anordnande av skolmåltider,

dels ock vid bifall härtill utfärda författningsföreskrifter i ämnet i anslutning till ett av oss utarbetat och som *bilaga* till betänkandet fogat förslag till kungörelse om statsbidrag till anordnande av skolmåltider.

Reservation

Av herr Cassel

Kostnaderna för skolmåltiderna har under perioden 1948—1955 vuxit från ca 22 till ca 126 miljoner kronor och beräknas fortsätta att stiga. Även antalet elever som erhåller skolmåltider ökas snabbt. Det var under redovisningsåren 1955/56, 1956/57 och 1957/58 respektive 684 000, 713 000 och 765 000 elever. Likväl är det för närvarande 21 % av eleverna i folkskolor och 53 % av eleverna i högre skolor, som icke erhåller skolmåltid.

När gällande bidragssystem för skolmåltider infördes, räknade man med att staten skulle stå för ca 65 procent av den totala kostnaden och kommunernas andel alltså stanna vid 35 procent. Utvecklingen har emellertid blivit den, att kommunerna kommit att få bära den väsentligaste delen av de med skolmåltiderna förenade kostnaderna. År 1955 uppgick sålunda kommunernas andel till 78 %. Det är förklarligt att detta har vållat starkt missnöje på kommunalt håll och att kommunerna vid upprepade tillfällen framställt krav på att den ursprungligen tänkta kostnadsfördelningen mellan stat och kommun skulle återställas.

Sakkunniga har övervägt olika möjligheter att ändra kostnadsfördelningen mellan stat och kommun och har därvid konstaterat, att en höjning av normalbidragsprocenten till 50 skulle medföra en statsbidragsökning med ca 41 miljoner kronor, nämligen från 23,5 till 64,5 miljoner kronor. Nöjer man sig med att sätta normalbidragsprocenten till 40, blir motsvarande ökning ca 30 miljoner kronor. Även en merbelastning på statsbudgeten av sistnämnda storleksordning synes mig i nuvarande läge icke möjlig, och ett förslag härutinnan synes därför icke realistiskt. Å andra sidan kan det icke vara skäligt att låta kommunerna själva bära så stora bördor för skolmåltidsverksamheten som nu är fallet. I denna situation finns det enligt min mening inte någon annan lösning än att låta de föräldrar, vars barn erhåller skolmåltid, bidraga till kostnaderna härför. Om deras bidrag sättes så lågt, att det uppenbarligen är omöjligt för vederbörande att i hemmet ge barnen en måltid av samma kvalitet och näringsvärde som skolmåltiden till lägre kostnad än den debiterade, kan såvitt gäller familjer med normala inkomster knappast vara något att erinra emot en sådan anordning, då ju deltagande i skolmåltid är fullt frivilligt. Jag vill också erinra om att mellan åren 1942 och 1946 gällde, att av föräldrar kunde uttagas avgift högst motsvarande kommunens självkostnad.

Sedan nuvarande statsbidragssystem infördes år 1946 med därtill knutet villkor, att skolmåltiderna skulle vara avgiftsfria, har familjernas inkomster stigit högst väsentligt. Skälen för helt avgiftsfria måltider har därmed minskat i styrka. Jag vill för egen del föreslå, att kommun som anordnar skolmåltid skall — med bibehållen rätt till statsbidrag — medgivas rätt men icke förpliktigas att av elevens föräldrar, vare sig dessa bor i kommunen eller icke, uttaga ett belopp högst motsvarande bidragsunderlaget för skola med mer än tre läraravdelningar eller 80 öre för A-måltid, 40 öre för oslofrukost och 20 öre för grötfrukost. Avgiftens maximum bör vara lika för alla måltider, oavsett om i det aktuella fallet bidragsunderlaget är högre på grund av att antalet läraravdelningar ej uppgår till fyra.

Liksom jag sålunda förutsätter att kommunen skall ha rätt att fastställa avgiften till lägre belopp än maximum, utgår jag från att kommunen skall medge hel avgiftsbefrielse i ömmande fall. Kommunen bör ha full rätt att själv välja vilka grunder för befrielse den önskar ha, såsom medellöshet, stort antal syskon, lång skolväg etc.

Det bör givetvis ankomma på kommunen att själv bestämma, hur den vill ordna avgiftsuppbörden. Olika vägar är tänkbara, som icke på minsta sätt behöver medföra något markerande av klasskillnad för skolbarnens del. En möjlighet är att ta ut avgiften direkt av föräldrarna för viss period, t. ex. en gång i månaden eller varannan månad.

Genom att uttaga avgifter av föräldrarna kan kommunerna täcka huvudparten av sina skolmåltidskostnader. Vad som återstår att täcka blir kostnader av två olika slag: å ena sidan mellanskillnaden mellan bidragsunderlaget vid mindre skolor — en krona respektive en krona 20 öre — och de 80 öre, som kan uttagas av föräldrarna, å andra sidan kostnader för måltider åt sådana barn, som av olika anledningar måste befrias från avgift. För dessa fall anser jag statsbidrag i princip böra utgå.

För att man icke skall behöva tillskapa en omfattande administrativ apparat för att kontrollera de kommunala besluten om befrielse, tänker jag mig, att staten endast skall deltaga i kostnaden för en viss, lätt avgränsad men relativt betydande kategori. Jag syftar på den grupp föräldrar, som uppfyller de krav i fråga om ekonomi och försörjningsbörda, som är uppställda för erhållande av förhöjt familjebostadsbidrag. Inkomststrecket för förhöjt bidrag till tvåbarnsfamiljer är 4 000 kronor beskattningsbar inkomst. För varje barn utöver två ökas gränsen för den beskattningsbara inkomsten med 1 000 kronor, dock till högst 8 000 kronor. Statsbidrag på grund av avgiftsbefrielse bör dessutom alltid utgå, då det är fråga om ofullständiga familjer och ettbarnsfamiljer som är berättigade till familjebostadsbidrag.

Att konstatera, vilka barn som enligt de här angivna grunderna skall vara befriade från erläggande av skolmåltidsavgift, blir ytterligt enkelt och föranleder icke någon närgången undersökning av hemmens ekonomi. Syste-

met behöver heller icke, om befrielseförfarandet rent tekniskt ordnas av kommunerna på lämpligt sätt, föranleda något obehag för eleverna, lika litet som familjer kan anses åsatta någon stämpel genom att ta emot familjebostadsbidrag.

De kostnader för skolmåltiderna som uppkommer därför att bidragsunderlaget i vissa fall överstiger 80 öre samt kostnaderna för nyss nämnda avgiftsbefrielser bör fördelas mellan stat och kommun efter samma grunder som sakkunniga föreslagit. Normalbidragsprocenten bör vara 40. Mitt förslag beträffande bidragsunderlaget framgår av nedanstående tabell.

	A-måltid	B-måltid	C-måltid
Avgiftsfri måltid	80 öre	40 öre	20 öre
Alla måltider			
vid 1 läraravdeln.	40 »	20 »	10 »
vid 2—3 »	20 »	10 »	5 »

BILAGA

Förslag till

kungörelse om statsbidrag till anordnande av skolmåltider

1 §.

Enligt de grunder och i den ordning, som nedan stadgas, må statsbidrag utgå till anordnande av skolmåltider till

1) kommun för

a) skolor tillhörande det obligatoriska skolväsendet, allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, kommunal realskola, kommunal flickskola, praktisk kommunal realskola, övningsskola vid folkskoleseminarium och lärarhögskola, tekniskt läroverk, konstfackskolan med undantag av konstindustriella aftonskolan och teckningslärarinstitutet, bergsskolan i Filipstad, textilinstitutet i Borås med undantag av kursen för textil- och konfektionsingenjörer, Lennings textiltekniska institut i Norrköping, grafiska institutet, statsunderstött handelsgymnasium, kommunal yrkesskola samt sådan enskild under skolöverstyrelsens eller överstyrelsens för yrkesutbildning inseende ställd läroanstalt, vars bildningsmål enligt vederbörande tillsynsmyndighets beprövande är jämförligt med ovannämnda läroanstalters, eller

b) annan läro- och undervisningsanstalt efter Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall; samt

2) landstingskommun ävensom stad, som icke tillhör landstingskommun, för sådan för externatundervisning inrättad särskola, som avses i lagen den 4 juni 1954 (nr 483) om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna.

Med kommun jämställes i denna kungörelse kommunalförbund mellan kommuner och med landstingskommun kommunalförbund mellan landstingskommuner samt mellan landstingskommun och stad, som icke tillhör landstingskommun.

För landstingskommun skola tillämpas samma bestämmelser som enligt denna kungörelse gälla för den primärkommun, där särskolan är belägen.

Vad i kungörelsen stadgas om länsstyrelse skall såvitt avser Stockholms stad gälla skolöverstyrelsen.

2 §.

Såsom villkor för statsbidrag skall gälla:

1) att skolmåltiden består av smörgås och mjölk samt en lagad rätt i huvudsaklig överensstämmelse med av skolöverstyrelsen utfärdade typmatsedlar *(A-måltid)*;

2) att måltiden står öppen för alla elever, som önska deltaga däri, dock att skolmåltid, vilken anordnas vid sådan läroanstalt som avses i 1 § under 1) må, intill dess Kungl. Maj:t annorlunda förordnar, kunna begränsas till vissa elever, nämligen elever med lång skolväg, klena eller sjuka elever, elever från hem med svag ekonomisk ställning samt elever, vilka eljest icke kunna under frukostrasten erhålla en från näringssynpunkt fullgod måltid i sina hem;

3) att skolmåltiden tillhandahålles de deltagande eleverna kostnadsfritt;

4) att de lokaler, i vilka tillagning och servering äga rum, äro lämpade härför och försedda med erforderliga inventarier av tillfredsställande beskaffenhet;

5) att nyanställd personal vid anställningstillfället företer intyg av läkare om frihet från sjukdom, lyte eller svaghet, som innebär hälsofara för eleverna eller

hinder för tjänstens behöriga skötande, och att personalen varje läsår, om möjligt i början därav, låter undersöka sig av skolläkaren;

6) att primärkommunen icke utgiver ersättning till lärare, som utövar tillsyn vid skolmåltid, i andra fall än då han utövar mera omfattande dylik tillsyn än flertalet lärare vid skolan och antalet elever över vilka han utövar tillsyn, uppgår till i genomsnitt minst 100 per dag samt att ersättningen härvid, utöver förmånen av fri måltid, utgår per dag med högst två kronor om antalet elever, över vilka han utövar tillsyn, i genomsnitt ej överstiger 200, och i annat fall med högst tre kronor.

3 §.

Statsbidrag till kostnaderna för skolmåltider utgår för redovisningsår (den 1 juli—den 30 juni) i förhållande till ett bidragsunderlag, som utgör 80 öre per måltid vid bespisningsenhet med fler än tre läraravdelningar, en krona vid bespisningsenhet med två eller tre läraravdelningar och en krona 20 öre vid bespisningsenhet med en läraravdelning.

Därest allmänna konsumentprisindex stiger eller sjunker med minst åtta enheter i förhållande till läget den 1 juli 1959, skola i föregående stycke angivna belopp höjas respektive sänkas med fem öre från och med närmast följande redovisningsår.

Kungl. Maj:t må, då synnerliga skäl därtill äro, fastställa högre bidragsunderlag än som följer av vad ovan sagts.

Med bespisningsenhet avses skola eller, för det fall att måltider för flera skolor anordnas gemensamt, dylik anordning. Hava läraravdelningar, tillhörande en och samma skola, förlagts till skilda skolanläggningar, må varje anläggning med skolmåltidsverksamhet betraktas som en särskild bespisningsenhet.

4 §.

Statsbidrag utgår med en procentuell andel av bidragsunderlaget enligt 3 §.

Procentsatsen bestämmes med hänsyn till antalet skattekronor och skatteören per invånare i kommunen (kommunens skatteunderlag) och antalet skattekronor och skatteören per invånare i landet i dess helhet (normalskatteunderlaget).

Då kommunens skatteunderlag är lika med normalskatteunderlaget, utgår statsbidraget med 40 procent. I övrigt uträknas procentsatsen med tillämpning av följande formel, dock att statsbidraget icke må utgå efter högre procentsats än 80.

$$100 - \frac{\text{kommunens skatteunderlag} \times 60}{\text{normalskatteunderlaget}}$$ [1]

Procentsatsen avrundas till närmaste hela tal.

Där synnerliga skäl föreligga, må Kungl. Maj:t fastställa högre procentsats för bidraget än som följer av vad ovan sagts.

Kommunens skatteunderlag respektive normalskatteunderlaget för visst redovisningsår uträknas med ledning av antalet skattekronor i kommunen respektive landet i dess helhet för det kalenderår, som går till ända samtidigt med redovisningsårets första hälft, samt folkmängden vid nämnda kalenderårs början.

---

[1] Ex.: Om normalskatteunderlaget är 41 kronor och kommunens skatteunderlag 25 kronor, utgår statsbidraget med $(100 - \frac{25 \times 60}{41} =)$ 63,4 eller avrundat 63 procent.

5 §.

Kommun, som vid skolmåltider mottager elev tillhörande annan kommun, äger att för sådan elev per måltid uppbära statsbidrag med belopp motsvarande kommunens kostnad för måltiden, dock med högst 1 krona 25 öre. I nämnda kostnad må ej inräknas kostnad för lokaler och inventarier, som kommunen äger eller disponerar.

Vid förändring av allmänna konsumentprisindex med minst åtta enheter i förhållande till läget den 1 juli 1959 skall ovannämnda maximibelopp höjas eller sänkas med fem öre från och med närmast följande redovisningsår.

6 §.

Kommun, som avser att anordna skolmåltider enligt bestämmelserna i denna kungörelse eller att mera väsentligt utbygga sin skolmåltidsverksamhet, skall anmäla detta till vederbörande överstyrelse senast den 1 augusti respektive den 1 januari före den höst- eller vårtermin, då verksamheten skall påbörjas eller utbyggas. I fråga om läroanstalt under länsskolnämndens inseende skall anmälan i två likalydande exemplar sändas till nämnden, som före den 15 augusti respektive den 15 januari skall översända det ena exemplaret till vederbörande överstyrelse. I anmälan skall uppgift lämnas om antalet elever, som beräknas komma att deltaga i skolmåltiderna.

7 §.

1. Kommun, som anordnat skolmåltider vid under länsskolnämndens inseende stående läroanstalt, skall efter ingången av juli och före utgången av augusti månad näst efter det redovisningsår, under vilket dylik verksamhet bedrivits, i två likalydande exemplar till länsskolnämnden ingiva till länsstyrelsen ställd rekvisition av statsbidrag. Efter granskning av rekvisitionen skall nämnden snarast möjligt med eget yttrande översända det ena exemplaret jämte bifogade handlingar till länsstyrelsen, som har att föranstalta om utanordnande av statsbidrag.

2. Kommun, som anordnat skolmåltider vid annan läroanstalt än som avses i mom. 1, skall efter ingången av juli och före utgången av augusti månad näst efter det redovisningsår, under vilket sådan verksamhet bedrivits, till länsstyrelsen ingiva rekvisition av statsbidrag åtföljd av yttrande av vederbörande rektor eller skolföreståndare. Efter granskning av rekvisitionen skall länsstyrelsen föranstalta om utanordnande av statsbidrag.

3. Rekvisition avgives enligt av skolöverstyrelsen respektive överstyrelsen för yrkesutbildning fastställt formulär och skall innehålla uppgifter för vederbörande redovisningsår om dels antalet bespisningsdagar och det totala antalet till deltagande i måltiderna vid ifrågavarande läroanstalter anmälda elever dels ock antalet skattekronor och antalet invånare i kommunen. Därjämte skall i förekommande fall angivas, huruvida måltiderna utspisats vid bespisningsenheter med mindre än fyra läraravdelningar ävensom i vad mån elever tillhörande annan kommun deltagit i måltiderna samt den i 5 § avsedda måltidskostnaden.

Det med ledning av ifrågavarande uppgifter framräknade antalet måltider skall före statsbidragsuträkningen minskas med fyra procent.

4. Länsstyrelsen äger utbetala förskott med 40 procent av det statsbidragsbelopp, som kan beräknas komma att utgå för redovisningsåret. Rekvisition av förskott skall senast den 1 december bespisningsåret ingivas till länsstyrelsen, som har att utbetala dylikt förskott före utgången av januari månad.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1959. Genom kungörelsen upphäves kungörelsen den 28 juni 1946 (nr 553) angående statsbidrag till anordnande av skolmåltider, dock att nämnda kungörelse skall tillämpas beträffande statsbidrag till anordnande av skolmåltider under redovisningsåret 1958/59.

Övergångsbestämmelse. Kommun må intill den 1 juli 1965 eller den senare tidpunkt som Kungl. Maj:t efter framställning i varje särskilt fall medgiver åtnjuta statsbidrag enligt bestämmelserna i denna kungörelse även till annan måltid än A-måltid, under villkor att måltiden utgöres av oslofrukost (B-måltid) eller gröt eller välling (C-måltid). Bidragsunderlaget för dylika måltider utgör 40 respektive 20 öre vid bespisningsenhet med fler än tre läraravdelningar, 50 respektive 25 öre vid bespisningsenhet med två eller tre läraravdelningar samt 60 respektive 30 öre vid bespisningsenhet med en läraravdelning. För B- eller C-måltid åt elev från annan kommun utgår statsbidraget med 40 respektive 20 öre.

Skolöverstyrelsen äger utfärda anvisningar om vad som må anses utgöra B-måltid.

Statens offentliga utredningar 1958

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Häradsrätts sammansättning i brottmål. [9]
Förslag till varumärkeslag. [10]
Betänkande med förslag till allmän tjänstepliktslag m. m [16]
Förslag till förenklingar i vissa delar av aktiebolagslagen. [27]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Utredning om vissa förhållanden vid konserveringsforskningsinstitutet. [3]
Författningsutredningen. 1. Kandidatnominering vid andrakammarval. [6] 2. Regeringsarbetet. [14] 3. Majoritetsval. Valstatistiska undersökningar. [29]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Förlust- och resultatutjämning. [35]

Politi.

Socialpolis och kvinnlig polis. [34]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Socialförsäkring och rehabilitering. [17]
Reviderad nationalbudget för år 1958. [28]
Nettoprisindex. [36]
Statsbidrag till anordnande av skolmåltider. [37]

Hälso- och sjukvård.

Gemensam nordisk hälsovårdsutbildning. [8]
Hälsovård och öppen sjukvård i landstingsområdena. [15]
Mentalsjukvårdsdelegationen. 2. Behandlingshem och mentalsjukhem för barn och ungdomar. [20]
Sjukreseersättningar. [23]
Regionsjukvården. [26]

Allmänt näringsväsen.

Gotland. [18]
Tornedalsutredningen. [22]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Småbrukarstödet. [7]
Bättre matpotatis. [24]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Skogsvården å enskilda skogar. [30]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Vägplan för Sverige. Del 1. Riktlinjer och förslag samt kartbilagor. [1] Del 2. Expertutredningar och övriga textbilagor. [2]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Promemoria med förslag om fondförvaltning m. m. i samband med en utbyggd pensionering. [4]
Permanent skördeskadeskydd. [5]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

1955 års universitetsutredning. 3. Reserverna för högre utbildning. Beräkningar och metoddiskussion. [11] 4. Lärarbrist och läraröverskott. [21] 5. Forskningens villkor och behov. [32]
Supplement nr 9 till Sveriges familjenamn 1920. [19]
Ändrad utbildning av tandtekniker. [25]
Sjöbefälsutbildningens organisation m. m. [33]

Försvarsväsen.

Civilförsvarsutbildningen. [12]
Civilförsvarets organisation. [13]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiskt ekonomiskt samarbete [31]

DUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB

STOCKHOLM 1958